

Kaszëbi dzys
Kùltura - jãzëk - tożsamòsc

Cezari Obracht-Prondzyńszi

Kaszëbi dzys

Kùltura - jãzëk - tożsamòsc

Gduńsk 2007

Skaszëbil:
Eugeniusz Gõłåbk

Redakcjõ:
Sławina Kwidzyńskõ

Sklõd i òprõcowanié graficzné:
Anna Macejewskõ, Macéj Óstoja-Lnisczi

Òdjimniåca i reprodukcje ze zbiorów:
Kazëmierza Rolbiecczégò i Institutu Kaszëbsczégò

© Copyright by Cezary Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2007
© Copyright by Instytut Kaszubski, Gdańsk 2007

Zrealizowóné dzåka pòmòcë Ministra Sprów Wewnåtrznëch i Administracji

ISBN 978-83-89079-78-7

Wëdõwca:
Institut Kaszëbsczi

Drëk:
Wydawnictwo „Bernardinum” Sp. z o.o.
81-130 Pelplin, ul. Bpa Dominika 11

Ùwôdzi wstãpné

Kaszëbi sã spòlëznã dludżégò trwaniò - wiele zjawiszczów zakòrzenioné tu je w daleczy przeszłoscë i mô swòje nastãpstwa téz dlò dzysdniowëch mieszkańców Kaszëb: pòdstałoscë wielesetlatnégò, trudnégò sąsëdztwa z Niemcama, skùtczi zamieszkiwaniò regionu przëgrãncznégò, trwałosc mòcny łączbë rodzynny, przëwiãzanié do religii, òsoblëwò mentalnosc i pòstawë spòlëczné. Wòznò je téz zasedzałosc na kaszëbsczim teritorium - w naji Mòli Tãczëznie.

Ale z drëdżi stronë Kaszëbi sã spòlëznã, chtërna przeszła baro wiòldżé przemianë w XX stolecym, widoczné w sferze pòliticzy, spòlëczno-gòspòdarczy i kùlturowi.

Na pòczãtkù XX wiekù Kaszëbi żëlë w państwie prëskò-niemiecczim, represyjnie nastawionym do ti spòlëznë, jak i do wszët-czych Pòlòchów. Pòtemù w latach miedzëwójnowëch òstelë pòdzelony na trzë dzële - nôwiksi żił w grãncach Drëdżi Rzeczëpòspòliti, drëdżi na terenie Wòlnégò Miasta Gduńska, trzeci òstòł w grãncach Niemców (pòwiãtë bëtowsczi, lãbòrsczi, slëpszczi - tzw. Słowińcowie, niewiòldżë grëpczi w pòwiãtach czluchòwsczim i miastkòwsczim).

Nòtrudniëszim czãdã w dzejach bëła dlò Kaszëbów drëgò swiatowò wòjna. Elita ti spòlëznë wnetka w całoscë òsta wëmòrdowónò. Òd marca 1942 rokù òbòwiãzywało na Pòmòrżim przëmùsowé wpi-sywanie na Niemieckã Listã Nòrodowòscowã (DVL). W nastãpstwie tegò tësãce kaszëbsczich sënów mùszało służëc w niemiecczim wòjskù. Kaszëbi ùmiérelë w KL Stutthof i we wiele jinszëch mòlach, katowniach na Pòmòrżim i pòza nim. Stwòrzëlë równak włòsnã konspiracjã i òczekiwelë wëzwòleniégò.

Ale wëzwòlenié i nowé pòrzãdzczi w kòmùnisticznym państwie òkòzałë sã dlò nich we wiele razach trudné. W czasach PRL nastawienié wãdzów państwòwëch do Kaszëbów bëło mieszonkã nieufnoscë z próbã wcyganiò jich przedstòwców w strukturë wãdzë.

Przë òstatkù, w 1989 r. nadeszedł demokraciczny przelom - Kaszëbi włączelë sã w proces bûdowaniô nowi, demokraciczny III Rzeczëpòspòliti.

Szlachã pòliticalnëch zmianów szlë - baro wôżné - zmianë spòleczno-gòspòdarczé. W nôwikszym skróce mòżemë rzec, że wiek XX przëniòsł wiòlgã rewolucjã spòleczną, jaczi skùtkã bëło: 1) intensywnô ùrbanizacjô (na Kaszëbach pòwstało nôwikszé miasto - Gdiniô), w rezultace czegò Kaszëbi òprzestelë bëc spòlëznã wieską, a stelë sã miastowò-wieską; 2) industrializacjô; 3) rewolucjô edukacyjnô (masowô ùczba w szkołach sprawiła wiòldzé pòszerzenie karna wësztòlcony inteligencji kaszëbsczy i pòwstanié elitë nôùków i artystyczny ò kaszëbszczich kòrzeniach); 4) przecãżczy - ruchë migracyjnë (Kaszëbi nôprzòd przecygelë prosto za dównã grańcã, na ziemie włączoné pò 1945 r. do Pòlsczy, a pòtemù wëjéżdzelë do Niemców w latach 50. i 70.-80., a dzys wëjéżdżają, tak samò jak jinszi Pòlòszë do rozmajitëch krajów Europë).

Wiòldzé zmianë zaszlë na kaszëbszczich wsach (chòcbë w architekturze). Coròz barzi zmniësiwò sã zasyg mòrszczégò rëbòlòwstwa przëbrzëznégò. Dówné tradycyjné fachë zadzinãlë (np. kòłodziejstwò), abò przestosowalë sã do nowëch pòtrzebów (wezmë: kòwalstwò stało sã kòwalstwã artystycznym, nastawionym na wërobë ùżëtkowë dlò różnëch òdbiërców, np. brómë, ògrodzenia, nôrzãdza kòminkówë itd.).

Zmieniło sã mòdło rodzëznë, chòc prawie na Kaszëbach jész nômòcni sã trzimò wzór dówny, wielepòkòleniowi rodzëznë, ale ju leno na wsach. Przë tim przënòlégò sã zaznaczëc, że na Kaszëbach je nôwëższy przërost naturalny w Pòlsce. Zmiana mòdla rodzëznë przëczëniła sã téz do zmianë pozycji spòleczny biãk, co bëło zrzeszoné z jich edukacjã i wkroczenim na tzw. rënk pròcë (pòdjãcym robòtë pòza dodomã).

Dzys pòmãlë sã dówò zauwãżëc modernizacyjnë skùtëzi wstãpieniò do Ùnii Europejszy, naklòdając sã na efektë transfòmacji ùstrojowi. Na Kaszëbach, przede wszëtczim na terenach nadmòrszczich i przëjezòrnëch, rozwijò sã ruch turisticzny i ùslëdzy z tim zwiãzóné (np. rëbòcë zajmują sã òbslëgã letników, i sã włòscëcelama gòscyńców, a na wsach rozwijò sã agroturizm). Coròz wikszé znaczenié mò sektor ùslëgów, chòc jész wcyg mòcné je kaszëbszczé rzemiã-

sło, tradycyjné dlô te regionu (np. stolarstwò, méblarstwò). Baro rěszno rozwijô sã môli i strzédny przeměšl - sygnie sã przëzdrzëc, jaczi je profil gòspòdarczy taczich miast, jak Bëtowò, Kartuzë, Kòscérczëna czë Lãbòrg, abò taczich wsów, jak Serakòwice.

Zmianë w sferze spòleczno-gòspòdarczy ni mòglë òstac bez wpliwù na sferã kùlturowã, na kaszëbskã tozsamòsc, pòczëcë identyfikacji, pòczëcë swòji wòrtnotë (widzenië samëch se, w przëròwnanim z jinszima). Tu wierã zaszlë nôglãbszë zmianë, a strzód Kaszëbów pòjòwiô sã co rusz pitanié: co je glównym elementã naszi apartnoscë, na czim zanòlégò nasza kaszëbskòsc, co je ji fùndamentã i czë nen fùndament sã czasã nie kruszi? Wiedno bëła żëwò diskùsjò nad mòwã Kaszëbów: czim òna je, jaczi je ji status, jaczé pełni fãkcje spòleczne? Czë òna dzinie, czë mòze - prawie òpak - przeżiwò òdrodã w zwiãzkù z wkroczenim do szkòłów, Kòscoła, żëcò pùblicznégò, mediów? Tak samò diskùsyjny bëł status grëpë kaszëbsczzi - czë Kaszëbi sã grëpã etniczã, mniészëznã nôrodnã, òsòbnym nôrodã? W slédnych latach jesmë wkroczyłë w nowi etap nëch diskùsji, wkòł jaczych narosła ju znaczò lëteratura nôùkòwò (tematikã kaszëbskã żëwò interesëją sã jãzëkòznòwcowie, historicë, etnologzë i socjologzë).

Wedle nëch zmian i diskùsji wòrt je przedstawić chòcë pòbiézny òpis dzysészégò òbliczò kaszëbsczzi spòlëznë, a òdpòwiedzec na pòdstawòwé pitania: kùli je Kaszëbów, gdzie mieszkajã, jak rozwijô sã jich kùltura, jakò je jich tozsamòsc, jaczi majã ùdzél w żëcym pùblicznym, jaczé sã jich nôwòzniészë institucje, wkòł jaczych problemów òdbiwajã sã glówné diskùsje...

Kùli je Kaszëbów?

Na to, jakbë sã mògło wëdawac nôprostszé pitanié, ni ma prosti i jednoznaczny òdpòwiescë. Bò wszëtškò zanòlezi òd te, kògò sã zaliczi do Kaszëbów, abò téz chto sã sóm do nich zaliczò. I jak jich pòrechòwac?

W slédnëch dwóch dzesãclecach mielë jesmë trzë próbë òszacowaniò lëczebnoscë ti spòlëznë.

Pierszã próbã pòdjął Mark Latoszk w drëdзи pòłowie lat 80. Z nëch badaniów wëchòdało, że na Gduńszim Pòmòrziem żëło wnenczas përzniã wicy jak 332 tësãce Kaszëbów i përzniã pòwëzi 184 tës. òsób, pòzwónëch nié za baro szëkòwno jakò „pól-Kaszëbi” (kategoriò ta òkresliwò tëch nôlezników kaszëbsczi spòlëznë, chtërny - wezmë - nie gòdelë pò kaszëbskù, ale w całoscë zachòwelë swiadomòsc kaszëbszczégò pòchòdzeniò i identifikòwelë sã z całą grëpã, abò taczé òsobë, co pòchòdzëlë z rodzëznów mieszònëch).

Tak tej na pòdstawie nëch badaniów mòglë jesmë szacowac spòlëznã kaszëbskã, mieszkającã na Gduńszim Pòmòrzu na kòle pól miliòna lëdzy, z chtërnëch jesz - wedle nëch badaniów - 300 tësãcy gòdało pò kaszëbskù.

Pòdobné lëczbë pòdòwò Jan Mòrdawsczi. Jegò badania z lat 1997-2004 òbjälë całą òbéndã, w jaczi mieszkają Kaszëbi na Pòmòrzu Gduńszim (terò, òd 1998 r. w całoscë w granicach wòjewództwa pòmòrszczégò). Autor staròł sã òszacowac lëczebnosc Kaszëbów nié le ògłowò, ale téz w pòszczególnëch pòwiatach i gmijnach. Efektë nëch badaniów przedstawionë sã na tòblëcë 1.

Tóblëca 1
Szacënkòwò lëczëbnosc Kaszëbów (2005 r.)

Pòwiôt/miasto:	Ódsetk:			Lëczba Kaszëbów i òsób z czàscowim pòchòdzënkã kaszëbsczim
	Kaszëbów	Òsób z czàscowim pòchòdzënkã kaszëbsczim	Nié-Kaszëbów	
Kartësczi	83,8	10,0	6,2	94136
Pùcczi	64,6	15,6	19,8	56358
Kòscérsczi	61,4	13,1	25,5	49116
Wejherowsczi	47,9	18,2	33,9	113097
Bëtowsczi	34,9	14,3	50,8	37757
Gduńsczi	21,0	9,6	69,4	13742
Chòjniczi	19,1	7,2	73,7	23926
Lãbòrsczi	16,4	13,3	70,3	19594
Gdiniò	15,8	16,0	68,2	81090
Sopòt	5,8	7,9	86,3	5795
Człuchòwsczi	5,8	7,5	86,7	7814
Gduńsk	4,7	5,6	89,7	47163
Slëpszi i miasto Slëpsk	3,4	5,5	91,1	17449
Razã	23,0	10,4	66,6	566.737

Zdrzòdło: J. Mordawski, *Statystyka ludności kaszubskiej. Kaszubi u progù XXI wieku*, Gdańsk 2005, s. 41-44.

Z tóblëcë ti wëchòdò, że nôwicy Kaszëbów i òsób z czàscowim pòchòdzënkã kaszëbsczim mieszkò w kartësczim pòwiece, chtëren smiãło mòzëmë ùznac za serce Kaszëb téz z tegò wzglãdu, że jich tu je téz procentowò nôwicy. Ale drëgã pòd wzglãdã lëczëbnoscë spòlëznã kaszëbskã sã mieszkãncowie Gdini, co pòkazëje skalã zmianów, jaczé zaszlë w XX wiekù. Òkróm tegò mòzëmë pòstrzëc wësoczé ódsetczy Kaszëbów na tzw. „zemiach nowëch”, tj. włączonëch do Pòlsczi pò 1945 r., òsoblëwie w pòwiece bëtowsczim.

Z tegò badaniò wëchòdò téz, że Kaszëbów bëło 390.509, a òsób z czàscowim pòchòdzënkã 176,228. Czejbësmë przërównelë te lëczbë z lëczbama pòdòwónyma przez M. Latoszka, to bë sã òkòzało, że sã òne dosc zbiedzë. Różnica mòze miec przëczëniã nié le w zastoso-wóny metodologii, ale téz w tim, że J. Mòrdawsczi òbjãł badaniama

téz te tereně, jaczych nie badôł M. Latoszk. A pòza tim, wierã w czasach transformacji ùstrojowi, w rezultace zmian pòlìticznëch i swiadomòscowëch, wicy lëdzy przëznòwò sã do kaszëbsczich kòrzeni. Dòwny kompleks kaszëbsczi, tj. wstidlëwé nie przëznòwanié sã do kaszëbskòscë w niechtërnëch krągach lëdzy, dzys biwò zastãpòwóny módã na bëcé Kaszëbã.

Równak kompleks ten czësto nie zdżinał, co dało ò se znac òbczas Spisu Pòwszechnégò w 2002 rokù. To bëł trzeci moment, trzecò próba pòrechòwaniò, kùli je Kaszëbów. Òkòzało sã jednak, że je to próba nijak nieùdònò, a dlò Kaszëbów baro kłòpòtlëwò. Bò hewò kòzdi mieszańc Pòlsczi mùszòł pòdac, jaczi je nòrodowòscë, a ni mógł zarazã zgłosëc pòdwójny tozsamòscë, tipòwi dlò Kaszëbów (ò czim je mòwa niżi). Kaszëba mógł sã zadeklarowac leno jakò Pòlòch, bez mòztlëwòscë pòdkresleniò swòji kaszëbskòscë. Tak tej niechtërné òsobë, nie chcąc sã wëpierac swòji kaszëbsczi tozsamòscë, wëbrałë jinszą mòztlëwòsc i pòdalë nòrodowòsc kaszëbską.

Tak tej hewò mómë, wedle Spisu Pòwszechnégò, Kaszëbów-Pòlòchów (w całi spòlëznie kaszëbsczi nëch òsób je stanowczò wikszosc) ë téż Kaszëbów pòdòwajęcëch nòrodowòsc kaszëbską - tã opcjã wëbrało òbczas Spisu Pòwszechnégò 5062 òsobë. Paradoksã jednak je, że zarazã dzesãc razy wicy - 52,6 tës. - òsób zadeklarowãło mówienié kaszëbsczim jãzëkã!

Widzec je przë tim, że òsób, jaczé zadeklarowãłë ùżiwanié kaszëbszczégò jãzëka òbczas Spisu bëło jednak wiele razy mni nigle wskazywãłë na to badania socjologicznë. Z czegò to sã bierze? Czë badérowie sã pòmilëlë, a przeszacowelë lëczbã òsób gòdajęcëch pò kaszëbskù? Czë mòże znaczny dzél lëdzy nie chcòł zadeklarowac znajomòscë jãzëka (bëlobë to pòtwierdzenié wiòldzi wcyg sëlë kaszëbszczégò kompleksu). A mòże zasyg ùżiwaniò kaszëbszczégò jãzëka w slédnëch latach tak baro sã zmniészil, co nalazło swòje òdbicé w Spise?

Przëczënë mòglë bëc rozmajité a jich wëjasnienim zajmują sã ùczalë, a w krągù kaszëbsczich dzejarzy òdbiwò sã diskusjò nié le nad tim, jak retac jãzëk przed dżiniãcym, ale téż, co robic, żebë Kaszëbi nie sromelë sã deklarowaniò, że mówią swòjim jãzëkã.

Czej weznimë pòd ùwògã badania Latoszka i Mòrdawszczégò a zestawimë je z rezultatama Spisu Pòwszechnégò jidze letkò

pòstrzéc, że sprawa lëczebnoscë Kaszëbów òstôwô nierozstrzëgå, a spòsobë szacowaniô sã jesz wiedno baro niedoskonałé.

Czej mówimë ò lëczebnoscë ti spòlëznë, ni mòzëmë zabòczëwac ò nëch Kaszëbach, chtërny zëją w różnëch môlach na swiece. Bò przez pònad 150 lat wiele Kaszëbów wëcygnãło stãdka, przede wszëtczim do USA, Kanadë i Niemców. Pò dzys dzén zëją tam znaczé grëpë kaszëbsczëgò lëdztwa, swiadomë swòjégò pòchòdzeniô, a nawetka w slédnym czasie przeziwającé etniczną òdrodã, szukającé swòjëch etnicznych i rodzynnëch kontaktów ze stòrim krajã. Dlòte baro pròwdzëwé je zdanié Hieronima Jarosza Derdowsczëgò, chtëren ju sto lat temu pisòł: „Nigdzie ju na swiece nie nalézesz kãtka, gdzie bë pò nas Kaszëbach nie bëła pamiãtka”.

Gdzie mieszkają Kaszëbi?

Sprawa je tak samò trudnò, jak szacowanié lëczebnoscë. Bò òbënda zamieszkwiônò przez Kaszëbów na Pòmòrziem przez setczy lat zmniëszywa sã w swòjëch granicach zewnãtrznëch i pòd wpliwã spontanicznëch abò òdgòrno sterowónëch ruchów òsadniczëch. Òne coròz barzi pògòrsziwalë pozycjã Kaszëbów w jich włòsny òjczëznie, tak że na dzëlu teritorium etnos kaszëbsczy wëdżinał dëcht czësto, a w jinszëch môlach stòł sã mniëszëznã. Trwało to òd strzédnowieczëgò, a nòchùtczëszë przemianë w tim czerënkù zaszlë w czasach prëszczëgò zabòru. Na zòczãtkù XX wiëkù jistniałë ju leno niewiòldzë enklawë kaszëbsczë na Zòchòdnym Pòmòrziem (w pòwiatach slëpszczim, bëtowsczim, lãbòrszczim, człuchòwsczim i miastkòwsczim), a wikszosc Kaszëbów mieszka na Pòmòrziem Gduńsczim. Ale i tu, jak pisòł Jan Karnowsczi: „*Kaszëbë sã rozbité na drobné òstròwczë, òddzeloné òd se bòrama fiskalnyma, domenama, latifundiam niemiecczich majãtkarzi; a pas niemiecczich kòlonii cygnie sã kòle Skarszewów przez pòwiòt kòscërszë w stronã grançë pòmòrszë, co dzeli Kaszëbë ju na wiedno*” (J. Karnowski, *Ludność kaszubska w ubiegłym stuleciu*, Kościerzyna 1911, s. 19).

Wiek XX przeniósł baro wiôldzé zmianë w ôdniesenim do teritorium zamieszkiwónégò przez Kaszëbów, a nôwôżniészã tegò przëczënë bëłë rozstrzëgniãca II wòjnë swiatowi. Bò nôpierwi (ju ôd jeseni 1939 roku) Niemcowie przeprowadzëlë akcjã masowégò wësedliwaniô pòlszczégò lëdztwa z Pòmòrzégò, w tim téz Kaszëbów, a pòtemù, pò 1945 r. sami - ze swòji wòlë abò pòd przëmùszã - ôpùscëlë nen region. W nen spòsòb, pò czileset latach, kùltura niemieckò tak pò pròwdze zdzinãła z Pòmòrzégò. Reprezentowónò òna je dzys dnia le przez baro niewiòlgã mniészëznã niemieckã.

W rezultace pòwòjnowëch rozstrzëgniãców i ùsztòltowaniô nowëch grańców państwówëch teritorium kaszëbsczë baro sã pòszerzëło. Bò ôd razu, czëj le przeszedł front, w gromicznikù-strëmiannikù 1945 r. Kaszëbi rëszëlë na zemie przëgrãncznë - do pòwiatów bëtowuszczégò, lãbòrszczégò, człuchòwuszczégò, miastkòwuszczégò i slëpszczégò na zòchòdze i na teren dòwnégò Wòlnégò Miasta Gduńska na wschòdze. Rok 1945 dôł mòżlëwòsc rewanżu na historii - Kaszëbi wrócëlë na swòje dòwnë zemie. W tim pierszim czãdze pò zakùnczenim wòjnë jaż cziledzesãt tësacy Kaszëbów przëcygnãło na terenë leżacé krótkò za niedòwnã grãncã, a stelë sã w niechtërnëch miescowòscach grëpã przewòzającã lëczebno. Pòzni przëcażczë nijak nie ùstalë, a miescowòscama dlò òsedleniô nôbarzi atrakcyjnyma bëłë rozwijajacé sã pòmòrszczë miasta, glównie Gdiniò, Gduńsk i Slëpsk.

W rezultace reformë administracyjny z 1998 r. teren zwiartégò òsadnictwa kaszëbszczégò pierszi rôz w dzejach nalòzł sã w jednym organizmie administracyjnym - w wòjewództwie pòmòrszczim.

Kaszëbskô tożsamòsc i złączone z nią dilematë

Kaszëbskô tożsamòsc, jak kòżdë zjwiszcze spòlèczné, je baro skomplikòwónò. Mòzëmë jã próbòwac òpisc przë pòmòcë czile twierdzeniów, przë czim kòżdë z nich òstało w slédnych latach pòdóné w wãtplëwòsc.

I

Pierszé twierdzenie mówi, że... „Kaszëbi sã kaszëbsczë”. Znaczi to, że pòdstawã jich tożsamòscë je kaszëbskô kùltura, a òsoblëwie jãzëk. W slédnym czasie jednak coròz czãszczi badérowie stwierdzywają, że znaczenie jãzëka w wëznòczanim, konstituòwanim kaszëbsczë tożsamòscë tracy na znaczenim, a wikszégò znaczeniò nabieràją taczé elementë, jak: kaszëbsczé pòchòdzenie, pòwiãzania rodzynné, ùrodzenie na Kaszëbach itd. Òd stronë grëpòwégò widzeniò wòzné sã téz taczé elementë, jak: doswiòdzenie historicznë i wspòlnota dziejów, rodnò zemia, tj. tarczëzna, wspòlné òbëczaje, spòdkòwizna intelektualnò i artisticznò, wspòlné instytucje itp.

Tej dzys dnia chtos mòze bëc Kaszëbã, chòc pò kaszëbskù nie gòdò. A nawetk wicy - mòze chtos bëc Kaszëbã z wëbòru (ze swòji wòlë), chòc ni mò niżòdných kòrzeni kaszëbsczich. A z drëdzi stronë wcale nierzòdczé sã przëpòdczi, że òsobë znającé jãzëk i mającé kaszëbsczé kòrzenie nijak sã do nich nie przëznòwają. Tej sprawa tegò, „co znaczi bëc Kaszëbã” je òdemkłò i wcyg diskutòwónò.

II

Drëdzé stwierdzenie mówi, że Kaszëbi nie sã niemiecczi. Je to rezultatã trudnych, czãsto dramaticznych relacji kaszëbskò-niemieczech w przeszòcë, a òsoblëwie wëdarzeniów w latach 1939-1945. Nie znaczi to, co pròwda, że Kaszëbi sã nie niemczëlë. Nawetk òpak - cësk pòliticzny i atrakcyjnosc niemiecczi kùlturë, òsoblëwie w czasach zabòrów, a na Pòmòrzim Zòchòdnym téz w czasie miedzë-

wòjnowim, spròwiałë, że wiele Kaszëbów wëbiérało opcjã nôrodowã niemieckã. Ale taczi wëbór automaticznie òznòczòł wërzeczenié sã swòji kaszëbskòscë. Bò dlô Niemców kùltura kaszëbskò bëła wiedno czims niższym, traktowónym pògardlëwie. Òsoba, chtërna chca sã stac Niemcã mùsza sã wëzbëc swòjégò kaszëbstwa. Kaszëbskò rësznòta kùlturowò w XIX wiekù zrodzëła sã prawie z òpiéranìò sã germanizacji. Dlô przëdników kaszëbszczi spòlëznë bëło jasné, że sã nie dò bëc naròz Kaszëbã i Niemcã.

Ale... slédné lata i tu przënioslë pewnã zmianã. Ji swiactwã mòze bëc chòcbë fakt, że znaczny dzél lëdzy twòrzacëch mniészëznã niemieckã na Pòmòrzim mò kòrzenie kaszëbsczé i nijak sã jich nie wëpiérò, a nawetk òpak. Z drëdзи stronë dosc wiele lëdzy mieszkajacëch w Niemcach, a pòchòdzacëch z Pòmòrzégò, zacinò òdkrëwac swòje kaszëbsczé kòrzenie, a ùznòwają w nich atrakcyjny element włòsny historii rodzynny. Na pewno wiòldzi wpliw na to miało ùtwòrstwò Güntera Grassa, ale téz zmiana pòliticznò pò 1989 roku, ùłożenié przëjacelszczich stosënków miedzë Pòlskã a Niemcami i przë òstatkù zmiana klimatu spòlëcznégò w samëch Niemcach, gdzie akcentowanié swòji apartnoscë òprzestało bëc przëczëną pòczëcò gòrszoscë. Dlòte téz wiele òsób, jaczé wëjachałë na pòdstawie „niemiecczégò pòchòdzeniégò” w latach 70. i 80., dzys ròd deklarëje swòjã kaszëbskòsc.

III

Trzecé w twierdzenié głòsy, że tozsamòsc kaszëbskò i pòlskò nie sã wzjemno sprzëczné. Brunon Synòk na pòdstawie badaniów empiricznëch stwierdził: „Mòcnò identyfikacjò kaszëbskò nie przëskòdzò w jednoznaczny òkresliwanim i pòdkresliwanim pòlszczi przënòlëznoscë. Kaszëbskòsc i pòlskòsc sã tozsamòscama, chtërne zachòdzą na rozmajitëch niwiznach identyfikacyjnëch (regionalny i nôrodny), ale w òbrëmim tëch samëch wòrtnotów, ùniwersalnëch wòrtnotów kùlturowëch. (...) Tozsamòsc kaszëbskò i tozsamòsc pòlskò nie sã tozsamòscama substitutiwnyma, dlòte ùmòcniwanié jedny mòże sã òdbëwac bez òslabianiò i wëzbiwaniò sã drëdзи”. (B. Synak, *Kaszubska tozsamòsc. Ciągłòsc i zmiana. Studium socjologiczne*, Gdańsk 1998, s. 72-73).

Twierdzenie to również zostało w ślédnym czasie pòddóné pòd diskùsjã. Czè pò pròwdze Kaszèbi mają pòdwójną tożsamòsc (kaszèbską i pòlską)? I czè to je dobrze?

Procémnicè ti tezè twierdzą, że przè przèjãcym taczégò stwierdzeniô ju òd razu skazèje sã Kaszèbów na chùtczészã abò pòmálészã asymilacjã (pòlonizacjã), bò pòlskò kùltura (òsoblèwie pòlszczi jãzèk) wiedno wèstãpùje w pozycji dominujãcy. Jinaczi rzec - stosènczi kaszèbskò-pòlszczé nie sã równowòrtné i prowadzą do òsłabieniô kaszèbiznè. Tej, zelè chce sã chronic i rozwijac kaszèbską tożsamòsc pòwinno sã przèjãc twierdzenie, że Kaszèbi sã òsòbnym nòrodã zòchòdnosłowiańszim. Mòcno pòwiãzònym z Pòlòchama, ale jednak òsòbnym.

Na tim tle doszło w ślédnych latach do òstrèch diskùsji wewnãtrz kaszèbszczi spòlèznè, jacè również nie doprowadzèłè do òstatecznych rozstrzègniãców. Ni ma jednak wãtpliwòscy, że przewòzajãcò wikszość Kaszèbów, identyfikujãc sã z włòsnã grèpã, przèznòwò sã zarażã do nòrodowòscè pòlszczi.

IV

Z wèzi przèdstawionyma ùwògama łączi sã twierdzenie czwòrté - kaszèbskò tożsamòsc ùlégò zmianóm. Mòze bèc przèjimniãtò w spòdkòwiznie, bezrefleksyjnie przèjimónò pòdczas wèchòwaniô w rodzèznie i nòblèższim òtoczeniu. Ale mòze bèc téz czims „òdzwèskònym” - w przèpòdkù òsób, chtèrne pòchòdzą z taczich kaszèbszczich rodzèznów, gdzie fakt kaszèbszczich kòrzeni sã przed nima ùkriwało, abò téz nie dòwało sã na to nizòdnégò bòczeniégò. Kùreszce mòze bèc téz efektã swiadomégò wèbòru, rezultatã włòsny pròcè pòznòwczci i aktiwnoscè kùlturalny.

Badèrowie stwierdzywają, że zgòdno z tendencjami globalnyma, mómè do ùczinkù ze stopniowim przechòdzeniem òd bièrnégò, bezrefleksyjnegò trwaniô przè włòsny taczèznie (òjczèznie), domòcy kùlturze i wòrtnotach, do coròz aktiwnièszégò szukaniô i pòglãbiwaniô tożsamòscè indywidualny i grèpòwi, tzn. do tegò, co sã zwie „nowã etnicznoścã”.

Spòłeczny kontekst faksnérowaniô kaszëbsczégò jãzëka - pitanié ò pòlitikã jãzëkòwã

Na kaszëbsczi etos sklôdajã sã taczé wòrtnotë jak: jãzëk, religiô (przëwiãzanié do katolëcczégò Kòscoła), pòchòdzënk (genealogiô), teritorium (w trojaczim rozmienim: òbéndë, zemi rodzynny, krój-òbrazu) i téz wzajemno zrzeszoné z nima znanczi autostereotipù (pòbòzność, robòcosc, wëtrwalosc, patriotizm itd.). W tim systemie wòrtnotów - jak je wiedzec - òdbiwajã sã całi czas zmianë, jaczé sã nastãpstwã procesów ò charakterze globalnym a téz nastãpstwã przemian wëwòlònëch transformacjã systemòwã pò 1989 rokù (jich efektã bëło m.jin. òsłabienié panëjącégò mòdła kulturowégò w warënkach „ùjawniony wielokulturowòscë” i pòstãpùjący pluralizacji, zmiana pòliticzi państwa wedle mniészëznów, przëzwòlenié ze stronë òglëznë Pòlòchów dlô téch aspiracji, ùpòwszechnienié pòstawów tolerancji i òtemkloscë ze stronë òpinii pùbliczny, a òsobliwie elit itd.).

Głównã sprawã òstòwò równak pitanié ò kaszëbsczi jãzëk - nié le ò jegò kondicjã i zòkrãz ùziwaniégò, ùprocëmnienié do niégò samëch Kaszëbów (a je òn zròznicowóny: òd glãbòczégò przëkònaniô ò jegò wòrtnocë jãz do całownégò òdrzuceniô), ale téz ò jegò prestiż i spòłeczny status.

Dlô te prestiżu nôwòzniészim bëło ùznanié statusu jãzëkòwégò kaszëbiznë na pòczãtkù lat 90. Bò kaszëbizna bëła donãd, przez badérów (przede wszëtczim pòlsczych), ùznòwónò za dialekt jãzëka pòlsczégò. Przëznanié statusu jãzëkòwégò bëło skùtkã nié leno zmian, jaczé zaszlë w swiece nôùkòwim, przede wszëtczim jãzëkòznòwców, ale téz swiadcetwã awansu spòłecznegò Kaszëbów i aktiwnoscë rosnãcégò karna inteligencji kaszëbsczi, chtërna zacząła sã domagac wëzszégò statusu dlô włòсны grëpë (na pewno glòwné znaczenié miało tu dzejanié Kaszëbskò-Pòmòrsczégò Zrzeszeniô).

Rzeszëło sã to z wiele dzejaniama zmiérzajãcyma do pòdnieseniò spòlcznégò statusu kaszëbiznë, taczima jak: promòcjò kaszëbsczi lëteraturë, wprowadzanié kaszëbiznë do szkòłów, mediów i Kòscoła, wëdanié Swiãtëch Pismiòn w przëłożenim na jãzëk kaszëbsczi, wëdòwanié słowòrzów itd. Alfred Majewicz pòzwòł je „wewnã-trznyma technikama socjolingwisticznyma”, przez co zaznaczył, że bëlë òne pòdjimóné z wòłsnym, wewnãtrznym inicjatywë Kaszëbów.

Bëlë to dzejania swiadómé i cëlówé (cëlã bëło pòdniesenié statusu jãzëka), konsekwentné (nieprzerwóné, zamiérzoné, programówé, nalòzajãcë òpiarcé w ideologii kaszëbszczégò regionalizmù), wspiarté instytucjonalnie (nie bëlë to przedsewzãca pòdjimóné leno przez pòjedinczëch, izolowónëch òd se pasjonatów, ale nalòzajãcë wspiarcé ze stronë òrganizacji regionalny, w instytucjach i towarzëstwach nò-ùkòwëch, a téż administracji, np. òswiatowi), nalòzajãcë òpiarcé w prawie (prawò òswiatowé, Konstytucji RP) i przede wszëtëczim wieloraczé (òdbiwalë sã rozmajitëch niwiznach, we wszelejaczich karnach, przë zastosowanim rozmajitëch spòsobów i w ròznëch fòrmach). Miałë na cëlu zmianã swiadomòsëcë ùzëtkòwników jãzëka, tzn. walkã z kaszëbsczim kompleksã, a téż zmianã pòstawów òtczeniò (np. krãgów nòukòwëch, pòliticznëch czë elit kùlturalnëch).

Nowé impùlsë w staraniach ò pòdniesenié statusu kaszëbiznë przëniosłë zabiedzì ò przënòleżné regulacje prawné, jaczé bë òbjãłë swòjim zasëgã téż kaszëbiznã. Leżnosã do te bëła diskùsjò nad ùstawã ò mniészëznach nòrodnëch i etnicznëch. Zgłoszony wniosk ò ùznanié Kaszëbów za etnicznã mniészëznã nie nalòzł ùznaniò w òczach ùstawòdòwcë, a nadto wëwòłòł niemòlé spiérczi w sami spòlëcznie kaszëbsczi, chtërna nie widzy siebie w rolë „mniészëznë”. Z drëdzi stronë, parlamentarziscë zdòwelë so sprawã, że Kaszëbi sã jednak grëpã apartnã i jakòs fòrma òchronë pòwinna jistniec, òsoblëwie w òdniesenim do jich mòwë. Z tegò téż wżãła sã propozycjò kompromisowò, ùjimniãtò w nazwie ùstawë: ò mniészëznach nòrodowëch i etnicznëch i téż jãzëkù regionalnym (ùstawa òsta przëjãtò w stëcznikù 2005 roku).

Dzãka ti ùstawie kaszëbsczi jãzëk pierszi ròz nalòzł sã pòd prawną òchronã, co je donãd niespòtikònym wëdarzenim w dzejach kaszëbsczi spòlëcznë. Òdnãd wòznã sprawã bëło skùteczné wëkò-rzëstanié mòzłëwòsëcë jaczé dówò nowò ùstawa. Żebë sã to mògło

stac realné Przędno Rada K-PZ ũchwólęla Strategiã õchronę i rozwõju jãzeka i kùlturę Kaszëbów. Jednym z pãktów przëjãtých w ny strategii bëlo pówòlanie Radzëznë Kaszëbsczëgò Jãzeka. Pówsta òna w 2006 roku, a ji zadanim je monitorowanie rozwõju jãzeka, ũjednòrtniwanie terminologii fachòwi itd.

Dzãka ũstawie òd 2006 roku kaszëbskò spòlëzna dostòwò do wëkòrzëstaniò dëtczy z Ministerstwa Sprów Wewnãtrznëch i Administracji na dzejania zmiërzajãcë do õchronë i rozwõju jãzeka, jegò promòcji, ũpòwszëchnianiò itd. Pieniãdze te sã przeznacziwòwné na pùblikacje ũczbòwników i jinszëch ksãżk, wspieranie Radia Kaszëbë, òrganizowanie konkurów itd.

Ŭstawa mò téz jinszë nastãpstwa. W czile gminach, gdzie wësokòsc deklaracji kaszëbsczich w Spisu Pòwszëchnym w 2002 roku przekroczyła 20 proc., tj. w gminach: Przedkòwò (49,0 proc.), Sëlëczëno (48,6 proc.), Stãżëca (43,2 proc.), Serakòwice (39,9 proc.), Somònino (30,8 proc.), Chmielno (34,8 proc.), Lëniò (35,5 proc.), Szëmòld (26,3 proc.), Parchòwò (22,3 proc.), gmina wieskò Pùck (30,9 proc.) kaszëbsczì jãzëk mòze bëc ũziwòny jakò „jãzëk pòmòcniczì”. Òznòczò to, że mòzna sã nim pòslëgiwac w kontaktach z ũrządama, że w nëch gminach mògã bëc ũziwòné òficjalno kaszëbsczë nazwë itd. Azebë ũlatwic ũrządnikóm taczë dogòdiwanie sã òrganizowòné sã kùrsë ũczbë kaszëbiznë. W pierszim wzãlo ũdzël 300 ũrządników samòrządowëch, a òrganizacji pòdjãla sã Akademiò Sztòlëniò Fachòwëgò (Akademia Kształceniã Zawodowego) we Gduńskù. Przënòlëgò sã dodac, że projekt ten òstòl sfinansowòny wespòl z pieniãdzy pòchòdzãcëch z Ŭnii Europejszci (75 proc.) i Pòlszci (25 proc.).

Ûczba kaszëbiznë

Jednym z nôwôzniészëch dziejaniów pòdjimónëch w krãgach kaszëbsczich wedle swójégò jãzëka, bëło dziejanié zmiërzajacé do jegò wprowadzeniô do szkòłów. To jednak napòtikało na òprzeczczì ze stronë administracji òswiatowi, szkòlnëch i baro czãsto samëch rodzyców, ale téz bëło kłopotlëwé z przëczënë braku programów, ksążk-ùczbòwników i wëkwalifikòwónëch szkòlnëch. Problemã bëł téz fakt jistnieniô rozmajitëch pisënków - jaż do pòłowë lat 90. kaszëbizna ni mia ùstalónégò jednoòrtnégò pisënkù i standardu ortograficznégò, a bez tegò trudno je realizowac nauczanié jãzëka w szkòle. Pò wiele latach diskùsjì i spiérk ùdało sã òbczas spòtkaniô Kòmisji Òswiatë Kasz.-Pòm. Zrzeszeniô we Gduńskù 13 maja 1996 rokù pòdpisac Protokòł ùzgòdnieniów doticzący zasadów kaszëbsczégò pisënkù.

Ale do standarizacji lëteracczégò jãzëka droga jesz je dalekò. Dlòte téz ùczali ni mają wątplëwòscy, że lëterackò kaszëbizna je dopiérkù „in statu nascendi”, dopiérze sã twòrzi.

Dlòcze sprawë ùczbówë sã tak wòzné? Wejleno mòzëmë pòstawić tezã - dosc smiałą, ale mò òna za sobã wiele przëkładów w Europie - że na najëch òczach rozgriwają sã swòjisté miònczi z czasã. Bò hewòle słabnie proces naturalnégo przekazywaniô znajomòscë jãzëka w rodzëznach - jich fãkcjò enkùlturacyjnò wërazno tracy na znaczenim. Pòznòwanie jãzëka òdbiwò sã coròz czãszczy w krãgach znajomëch („kòlegów z pòdwòrzégò”) i na terenie pùblicznym, w tim przede wszëtczim w szkòłach. Sprawa tej zanòlégò na tim, czë ùczba jãzëka kaszëbsczégò w szkòłach zdãzi sã na tëlì ùpòwszechnic i mdze skùtecznò, że zastąpi òna przëkòz rodzynny? Żelë jo, tej jãzëk mò mòzëlëwòsc przetrwaniégò, a nawetka na rozwój, bò ze szkòłów dzeć wëniosa nié le biérną, ale téz czinnã (w pismienim) znajomòsc jãzëka, znajomòsc kaszëbsczì lëteraturë, ùmiejàtnosc pòslëgiwaniô sã lëterackã kaszëbiznã. Żelë nié, kaszëbizna w cëgù jednégo, dwùch

pòkòleniów mdze zamiéra, mòże z wëjątkã enklawów (w niewiòldzich spòlëznach wieszcich abò w karnie pasjonatów i dzejarzy trzymiãcëch sã ji ze wzglãdów ideologicznëch).

Pòczãtci edukacji kaszëbsczi pò przelomie demokratycznym w 1989 r. zwiãzóné sã z òdemkniãcym w 1991 roku Kaszëbszczégò Liceùm Ògłowòstòlãcégò w Brusach na pòlniu Kaszëb a téż szkòlë pòdstawòwi w Głodnicë (gmina Lëniò). Pòtemù nauczanié kaszëbszczégò jãzëka zaczãło sã pòmału ùpòwszechniwac, przede wszëtczim w szkòlach pòdstawòwëch i gimnazjach. Wedle pòdòwków Głównégò Ùrzãdu Statisticznégò i Ministerstwa Edukacji Nòrodowi jãzëka kaszëbszczégò ùczëło sã na przelomie 2003/04 roku 4780 dzecy w 81 szkòlach. W kùncu 2005 roku pòdług szacënków ZK-P w kòle 100 szkòlach pòdstawòwëch ùczëło sã kaszëbiznë 5196 ùczniów, w 27 gimnazjach - 1345 ùczniów i w 3 szkòlach strzédnëch - 261 ùczniów. W 2005 roku pierszi ròz bëła sklòdónò matura z kaszëbszczégò jãzëka (w liceùm w Strzëpczu). Bëło to mòzliwé dzãka przëgotowaniu i zatwierdzeniu przez MEN *Syllabùsa z jãzëka kaszëbszczégò 2003* i téż infòmatora maturalnégò na 2005 r.

Nòwikszym problemã bëł jednak brak szkòlnëch, ksãżk-ùczbòwników i programów nauczaniò. Żebë temù zaradzëc òstòł ùtwòrzony lektorat kaszëbszczégò jãzëka na Ùniwersytece Gduńszcim i pòdjãtò bëła próba w ramach czerënkù filologiò pòlskò ùtwòrzeniò szpecjalizacji: kaszubistika. Òstało zrealizowóné téż czile edycji Studium Wiédzë ò Pòmòrzim, Pòdiplomòwégò Studium Edukacji Regionalny i Alternatiwny a téż kwalifikacyjnégò studium pòdiplomòwégò dlò szkòlnëch, nauczëcelów kaszëbiznë (taczich kùrsów dlò szkòlnëch òdbëło sã zresztã wiele wicy w òstrzòdkach lokalnëch). Szacëje sã dzys, że rozmajitima spòsobama kòl 130 szkòlnëch zdobëło ùprawnienia do nauczaniò kaszëbszczégò jãzëka, chòc - jak je wiedzec - nié wszëtccë realizëjã to w praktice.

Sã téż òpròcowóné programë autorsczé zwiãzóné z edukacją regionalną (przëkładowò *Regionalné programë edukacyjnë: Kaszëbë, Kòcewié, Pòmòrzé*, Gduńsk 1998), przëszëkòwóné òstałë téż ksãżczki do ùczbë jãzëka (je jich ju czile, w tim elementòrz, chòc niechtërne z nich òstòwiajã wiele do żëczeniò tak òd stronë jãzëkòwi, didakticzny czë téż graficzny). A hewòle przëkładë ùczbòwników: W. Bòbrowsczi, K. Kwiatkòwskò: *Kaszëbszczé abecadlo. Twój pierszi*

elementôrz, Gduńsk 2000; W Bòbrowsczi, K. Kwiatkòwskò, *Twój pierszi słowôrz. Słowôrz kaszëbskò-pòlszczi*, Gduńsk 2003; M. Cëbùlsczi, R. Wòsòk-Slëwa, *Ùczimë sã pò kaszëbskù. Kszãzka pòmòcniczò dlò klas starszëch*, Gduńsk 2001. Wëdóné sã téz trzë ùczbòwniczi D. Pioch: *Kaszëbë. Zemia i lëdze*, Gduńsk 2001; *Žëcé codniowé na Kaszëbach. Ùczbòwnik kaszëbsczégò jãzëka. Dzél II*, Gduńsk 2004; *Najò domòczna. Ùczbòwnik kaszëbsczégò jãzëka 3*, Gduńsk 2005.

Je téz nawiãzónò wespółprócò z pòdobnyma spòlëznama za grańcã w cëlu pòd'zëraniò jich doswiòdczeniów w ùczbie jãzka etnicznegò (przede wszëtczim z Łużiczana w Niemcach i Frëzama w Hòlandii). Dlò edukacyjny praticzi wòznë znaczenié mò wëdanié spòrzãdzonegò przez Eugeniusza Gòłãbka słowôrza pòprawny kaszëbiznë (*Kaszëbsczi słowôrz normatiwny*, Gduńsk 2005) i całowné wëdanié *Słownika jëzyka pomorskiego, czyli kaszubskiego* Stefana Ramùłta, przëgotowóné przez Jerzégò Trédra (wëd. w 2003 roku).

Koordinacjã sprów zwiãzónëch z ùczbã regionalnã w zòkrãżim kaszëbskò-pòmòrszczim zajimò sã Zespòł Óswiatë przë Zarzãdze Głównym ZK-P.

Na pewno pròwdã mò Jerzi Tréder, czej pòwiòdò, że „*nòwò-żniëszim skùtkã szkòłowi ùczbë jãzëkòwi je przëspieszenié i zaòstrzenié zasadów normalizacji ògłowi kaszëbiznë, przede wszëtczim w ji òdmianie písóny*”.

Kaszëbskò kùltura - czym je? Czim nie je?

Dilematë zrzeszoné z rolã jãzëka nie òstòwajã bez znaczeniò przë analize fenomenu trwaniò i rozwòju kaszëbsczi kùlturë. Òd razu téz trzeba dodac, że bëła òna widzónò i definiowónò baro rozmajice. Bò hewò kùltura kaszëbskò bëła widzónò np. jakò kùltura gbùrskò, lëdowò, bò ze spòlëznã wieskã bëła zwiãzónò przez setczi lat wikszość Kaszëbów. Ale kò je òna nié le kùlturã wieszczégò lëdu. Jistniejã w ni téz wãtczi kùlturë szlachecczi (wikszim dzëlã drobno-szlachecczi) i zemiańsczi. Sã téz elementë kùlturë mieszczańsczi

(wòrt je wespółnãc ò historiczny rolë Gduńska, a w përzniã blëższy przeszłoscë Gdini, Wejherowa czë Chòjnic. Do te chcemë jesz dodac apartné dlô Kaszëb elementë kùlturë rëbacczi, czësto jinszi òd stereotipòwò pòmòwóny kùlturë gbùrszczi.

Nie pòwinno sã widzec kaszëbszczi kùlturë leno w kategoriach kùlturë lëdowi, nawetk zelë pòminiemë pòdstawòwé pitanié, czë lëdowò kùltura jistniała (jesz jistnieje). Bò w nen spòsòb bë òstalë pòminiãtë te elementë, jaczé przënòleżã do kùlturë zwóny „wësokã”, „elitarnã” (ta sprawa je widoczno chòcbë le na przëkładze spiérk ò kaszëbską lëteraturã - kò nie je to lëteratura leno folkloristicznò!).

Nie dò sã téz zredukòwac kùlturë kaszëbszczi do òrtu kùlturë lokalny, twòrzony przez mòłą spòlëznã i na ji pòtrzebë. Tak gwësno bëło przez baro dludzi czas w zëcym kaszëbszczi spòlëznë. Ale òd momentu, czëj sã pòjawia kaszëbskò rësznota regionalnò (tj. òd Flóriana Cénòwë) zaczã sã sztòltowac jedna, òglekaszëbskò kùltura. I tak je téz dzys dnia, chòc to nijak nie znaczi, że dëcht czësto zdzinãło tak charakteristiczné przòdë dlô Kaszëb zròznicowanié lokalné. Kòzdi, chto chòc le kasã pòznòł Kaszëbë, wëczëje òd razu apartnoscë tipòwé dlô taczich pòdgrëpów kaszëbszczich, jak: Bëlòcë, Krëbanë, Gòchë czë Lesòcë. I w zròznicowaniu tim nie chòdzy le ò apartné znanczi jich mòwë.

Tak tej mòzemë rzec, że regionalnò kùltura kaszëbskò bëła kùlturã wieszczégò lëdu, lëdowã i lokalnã, ale dzys je òna téz czims wicy. Pòjòwiałã sã pitania, czë jistnieje „kaszëbskò kùltura masowò”? czë ta kaszëbskò kùltura je nowòczasnò (pònowòczasnò) i jak so òna radzy w warënkach nowòczasnoscë, pònowòczasnoscë, post-modernizmù itd., itp.

Radzy sobie wierã nie nògòrzi, ò czim mògã swiadczcëc nowé przedsewzãca i zjawiszczã, òdbiégajãcë baro dalek òd schematiczno pòmòwóny kùlturë tipù lëdowégò. Mòzemë tu jakò dokòz przëwòlac to, co sã dzeje w sferze mùzyczny. Òprócz dzesãtk zespòłów (karnów) folkloristicznëch, òbòk chùrów i lëdowëch kapelów mómë do ùczinkù z karnama rockòwima (Chëcz, Wãdzëbòczi, Pò drëdzi stronie, C.Z.A.D), czë spiéwajãcymã pòëzjã pò kaszëbskù (Kùtin). A kùli to ju razy kaszëbszczé zespòlë folkloristiczné i kapelë grałë ze znónymã mùzykama jazzowima (np. z Leszkã Kùlakòwczim czë Jarosławã Smietanã)!?

Do kaszëbsczi mùzyczi rôd sygają téz warkòwé zespòlë chùrowé (np. Schola Cantorum Gedanensis nagrała platã z kaszëbsczima kòlãdama), a wëdarzenim mùzycznym bëł na pewno przëgotówóny w 1996 r. przez Katarzinã Gaertner *Spiëwnik kaszëbsczi*. A niedòwno gòsno bëło ò place *Kaszëbë* nagróny prze Olo Walicczégò, chtërna dosta baro przëchilné recenzje w swiece mùzycznym. W jedny z nich, w „Tygòdnikù Pòwszechnym” Janusz Jablònczi napisòł, że plata *Kaszëbë* „*òpiérò sã na òdwożnym jazzu i dzysdniowi pòezji kaszëbsczi. Septet Ola Walicczégò twòrzã: Damroka Kwidzyńskò - pòetka, chtërna napisa wszëtczé wierztë wëkòrzëstóny na place, a jich dzël wërecytowa; Karolina Amirian i Maria Namyslowskò, chtërne zaspíewalë resztã; grający na akordionie i òrganach Hammonda Cezary Paciorek; gitarzysta Piotr Pawlak, perkùsysta Kùba Staroniewicz (Pink Freud) i przëdnik, grający na kontrabasie, gitarze klasyczny i klawiszach. Za samò zestawienié gòsów Walicczy pòwinien dostac nôdgradã. Duet jasnégò, dzëwczëcégò sopranu Karolinë Amirian i zamglonégò, pełnégò alikwotowëch subtelnoscy altu Marii Namyslowszczi òd pierszi do slédny nòtë robi ògromné wrazenié. (...) Òsobistë tekstë Kwidzyńsczi mòcno òsòdzają nã mùzykã w lokalnym konteksce. Dzãka nim stëchińc je przëkònóny, że przëstòwò z dzelã wòżnym, że pòwstalo òno pò cos. (...) Òd dówna jem nie czul tak pòrësziwający mùzyczi. Slëchóm platë *Kaszëbë* òd dwùch tidzëniów, a pò pòrãdzesãt przëslëchaniach wcyg ni mòm dosc”*.

Lëteratura kaszëbskô

Òd niedôwna nôwôżniészã formã pòdtrzëmiwaniô i rozwòju kaszëbiznë bëła lëteratura piãknô, a dzys téz z ny fãkcji òna sã bëlno wëwiãzëje. Dlô całégò czãdu pòwòjnowégò mòzemë narechòwac grëbò pònad setkã lëdzy, jaczi pùblikòwelë swòje tekstë w jãzëkù kaszëbsczim. Dzys dnia je to kòle 50-60 òsób, jaczé twòrzã lëteraturã w tim jãzëkù. Wòżné przë tim je to, że ta lëteratura wcyg zëje - w kòzdim nastãpnym pòkòleniu pòjòwiô sã czile nowëch òsób, chtërne wkròczajã na kaszëbsczy parnas. A pòchòdajã z rozmajitëch spòlëznów lokalnëch (co je czekawé, sã strzód nich téz taczé òsobë, co mieszkajã dalek pòza Kaszëbama w Pòlsce czë na emigracji np. w ÙSA).

Sã w ti lëteraurze reprezentowóné wszëtczé gatënczi lëteracczé - òd pòezji pò dramat i kabaret (np. Kaszëbsczy Kabaret FiF z Pùcka - <http://fif.kaszubia.com/> czë téz kabaret sostrów Labùdowëch z Tluczewa). Ùkazëjã sã nowé tomiczi wierztów i prozë, antologie, nagrania lëteracczich dokòzów na kasetach magnetofonowëch (np. pòwiësc *Żécé i przigòdë Remùsa* Aleksandra Majkòwsczégò wëdónò na piãc kasetach przez gduńszczy part Kasz.-Pòm. Zrzeszeniô). Wspiëranii lëteraturë słužã konkùrsë (Konkùrs Lëteracczy jim. Ryszarda Strijewsczégò w Lãbòrgù òrganizowóny òd lat òsmëdzësãtëch XX wiëkù, w jaczim je przëznòwónò nôdgròda za dokòz w jãzëkù kaszëbsczim, Konkùrs jim. Izabellë Trojanowsczy, ògłòsziwóny przez redakcjã „Pomeranii” czë téz Konkùrs Lëteracczy jim. Jana Drzeżdżona we Wejherowie, a sã jesz konkùrsë dlô dzecy i młòdżëznë) a téz wrãziwóné nôdgròdë lëteracczé (nòstarszã je Nòdgròda jim. Romana Wròblewsczégò wrãziwónò przez „Pomeraniã”).

Wiòlgã rolã w zëcym lëteracczim òdgriwajã téz gazeté i czãdniczi, òsoblëwie miesãcznik „Pomerania”. Leno w latach 1995-1999 wicy jak 50 autorów òpùblikòwało tuwò wnetk 150 tekstów kaszëbsczich, w tim 5 ùtwòrów dramaticznëch, pònad 70 dokòzów pòetic-

czich i niewiele mni tekstów pisoných prozą. W slédnym času ùkazėje sã dodòwk lëteracczi do „Pomeranii”, pn. „Stegna”, w całoscë redagòwóny w kaszëbsczim jãzëkù. Cali pò kaszëbskù je téz redagòwóny rocznik klerików w seminarium dëchòwnym w Pelplinie pn. „Kaszëbsczi Zwónk”. Tekstë lëteracczé zamieszczijają téz: „Òdroda” (<http://odroda.zk-p.pl>), „Norda”, slëpsczy „Głos Kaszëb” czë pismiono „Naji Gòchë” (a jesz sã jinszé dodòwczì kaszëbsczé do prasë lokalny).

Co je wòrt zaznaczeniò, sã rozmajité formë ùpòwszechniwaniò ti lëteraturë, téz strzòd młodzëznë. Nòpòpùlarniészì je konkùrs recytatorsczy „Pòezja rodny mòwë”, (konkùrs z pòràdzesatlatną tradicją, pierszi sã òdbël w 1972 r.), jaczi òbjimò swòjim zasëgã całë Kaszëbë, a jegò slédny etap òdbiwò sã òd wiele lat w Chmielnie.

Ò zëwòtnoscë ti lëteraturë swiadczëc mògã nié le ùtworë originalné (co rokù ùkazėje sã czile ksążk różnëch autorów a strzòd ich antologie, np. antologiò dlò dzeczy i młodzëznë *Mësła dzecka* w 2001 r., antologiò pòezji kaszëbsczi stwòrzony pò 1990 rokù pn. *Dzëczë gãsë* w Gdini 2004), ale téz przelòżënczi, np. A. Mickiewicza *Sonetë krimszczé* w przetłòmaczenim Stanisława Janczi, abò *Triptik Rzimsczi* Jana Pawła II w przetłòmaczenim Zbigniewa Jankòwsczégò. Òn téz skaszëbił kòmiks Jana Christë *Kajkò i Kòkòsz. Na latowiskù*, co je czësto nowim zjawiszczã w kaszëbsczi lëteraturze.

Lëteratura kaszëbskò nie je scentralizowònò. Òsobë piszącé pò kaszëbskù mieszkają w rozmajitëch miescowòscach, w różnëch dzélach Kaszëb. Kaszëbsczé ksążczi ùkazëją sã tak pò pròwdze we wszëtczich miastach na Kaszëbach, a nawetka wsach. Dokòzë kaszëbsczé drëkùją lokalné gazetë. Pòszczegòlné konkùrsë lëteracczé téz òdbiwają sã we wszelejaczich òstrzòdkach.

To zdecentralizowanié na pewno słuži kaszëbsczi pismieniznie, bò zapewniwò ji dopliw nowëch sëlów (ùtwòrców) i coròz szerszi krąg òdbiérców. Równak przë tím felėje mòla dlò wespółprócë, dogòdiwaniò sã, spòtikaniò. Jakąs radą na to bëło pòwstanié karna młodëch ùtwòrców pn. „Zymk”, chtërny spòtikają sã téj nisëj we Wejherowie i wëdòwają swój almanach lëteracczi pòd tim samim nòdpisã (dotëchczòs sã ùkòzało piãc tomów). Infòrmacje ò nym karnie i ùtwòrstwie zgrëpòwònëch w nim autorów jidze nalezc w internece (<http://www.zymk.net/>). Je to znak czasu, że coròz wicy

dokôzów klasycznych, jak i těch dzysdniowëch dostãpnëch je w sãcë internetowi. Przëkladã niech mdze pòwiész ò Remùsu, jakã jidze nie le czëtac ale i pòslëchac (<http://monika.univ.gda.pl/-literat/remus.pdf> - (tu na dodôwk biografiô autora i szkic prof. Andrzeja Bùkòwsczégò). Nòwicy ùtworów nalôzô sã równak na stronie pn. Kaszëbskô Czëtница (www.czetnica.org). Nalezc tu mòzëmë dokôzë dôwnëch pisarzów (np. Jana Karnowsczégò, Alojzégò Bùdzysza, Léona Hejczy, Flóriana Cénôwë ë jinszëch), òsób tworzãcëch dzys dnia, ale sã téz przelôzënczi z lëteraturë swiatowi (np. Agatë Christie, Terrégò Pratchetta, Karola (Charlesa) Bùkòwsczégò czë Karola (Charlesa) Dickensa ëj.). Je téz kòmiks pn. Inverloch. Nie trzeba dodawac, że wszëtkò, razã z òpisama na stronie je w jãzëkù kaszëbsczim.

Téater kaszëbsczi

Òpis kaszëbsczi lëteraturë bë nie bël całowny, czejbë sã tu nie wspòmniało ò téatrze. Tim barzi, że téater lédowi na Kaszëbach mô swòjã dôwnã tradicjã, chòc wãtchi kaszëbsczé biwalë w nim wëkòrzëstiwóné dopiérkù na pòczãtkù XX wiekù. Przelomã òkòzało sã jednak pòjawienié sã kaszëbsczi pismieniznë dramaticzny, przede wszëtczim autorstwa Jana Karnowsczégò, ks. Léona Hejczy, Jana Rompsczégò, Annë Łajming i wierã nòpòpùlarniészégò autora, ks. Bernarda Zëchtë. Co wòzniészé - wcyg pòjòwiajã sã nowi autorzë, do chtërnëch dramatów sygelë i sëgajã ùtwórcowie z lokalnëch téatrów (Aleksy Peplińsczi, Ida Czajinò). Na pòtrzebë kaszëbszczich téatrów, przede wszëtczim dziecnych, szkòłowëch, dostosywóné sã i przekłòdóné téz tekstë klasyczne (przëkladã niech mdze *Dzëwczã ze sztrechòlcama* J. Ch. Andersena).

W latach òsmëdzëszãtëch i dzëwiãdzëszãtëch kaszëbsczé téatrë amatorsczé jistniałë m.jin. w Zòpceniu (Téater BELECO), w Lëzënie, Serakòwicach (Téater „Bina”).

Dzys dnia nad zwëk rëszno rozwijajã sã przëglãdë zespòłów kòlãdniczëch i jaselkòwëch, jaczé bëlë nieròz rozbùdowónyma

przedstawieniama téatralnyma (pierszé, baro głośné i wësok cenioné jaselka òstalé przërëchtowóné w Lãbòrgù w 1983 r.; bëło to przedstawienié pòdług tekstu S. Fikùsa *Za judaszowé strzébrniczi*, a pierszi pòkòzk òdbéł sã 27.03. 1983 r. w kòscele sw. Jakùba). Nòwikszą tegò òrtu imprezã je Przeglãd Karnów Kòlãdników w Serakòwicach, chtëren swòjim zasëgã òbjimò cali region i w chtërnym co rokù przewijò sã czileset wëkòñòwców. Znaczný dzél przestawieniów òdbiwò sã pò kaszëbskù. Przedstawienia teatralné w jãzëkù kaszëbsczim przëgòtiwają téz téatrzczi szkòłowé i zespòłë folkloristiczné.

Profesjonalné realizacje czerpiãcë z kaszëbsczi lëteraturë i folkloru realizowòł swëgò czasu Téater Miesczi w Gdini (w 1996 r. przëgòtowòł òn adaptacjã dokòzu Francyszka Sãdzëcczégò *Christus z Bëtowa, czyli zabijanie starego roku*). Do te mòzëmë przëdac przedstawienia kaszëbsczé téatrów pùpkòwëch. Słëpskò „Tëcza” wëstawiła m.jin. sztëkã J. Karnowszczégò *Kaszubi pòd Widnem* w adaptacji i reżëserii Zofii Miklińsczi-Jaśniewicz, chtërna bëła pòkòzónò téz òbczas ùroczëstoscy 300-lecò òdseczë wiedeńsczi w Brzëznie Szlachecczim w 1983 r. i téz na IX Òglepòlsczim Festiwalu Téatrów Pùpkòwëch w Òpòlim. Òkróm tegò w 1987 r. bëła przëgòtowónò téz swòbòdnò adaptacjò pòwiescë *Žëcé i przigòdë Remùsa* A. Majkòwsczégò (pòkòzónò òsta w 1987 r.).

Jednak nòczekawszim zjawiszczã téatralnym na Kaszëbach je gwësno dzys dnia Téater „Dialogùs” założony w Parchòwie w 1992 r. przez Jaromira Szrédra. Téater ten realizëje rozmajité pòszukiwania eksperimentalné, do cze wëkòrzëstiwò zòsòbk kùlturë i lëteraturë kaszëbsczi. Mò òn na swòjim konce ju czile realizacjì, w tim m.jin. widzawiszczë *Dwiérze. Misterium kaszëbsczé* a téz zdradniewã adaptacjã pòwiescë *Žëcé i przigòdë Remùsa*, chtërna je efektã programù „Remùsonalia”. Co rokù je òn téz gòspòdòrzą „Biesadë Teatralny”, w jaczi wëstãpiją zespòłë z cali Europë.

Wëdôwnictwa

Żelë je mòwa ò pismieniznie, to trzeba téż tu rzec ò wëdôwnictwach. Przed 1989 r. ksążczy ò tematicie kaszëbsczi wëdôwało głównie Zrzeszenié Kaszëbskò-Pòmòrszczé (a rëchli czile tomów kaszëbsczi lëteraturë wëdało Wëdôwnictwò Mòrszczé w Gdini w ramach serii *Biblioteczka kaszubska*). Do 1990 rokù nòkładã ZK-P ùkôzało sã kòle 350 tytułów w całownym nòkładze przeszło 1 mln egzemplarzy. Dodôjmë tu - wszëtkò to bez państwówëch dotacji abò przë symboliczny pòmòcë finansowi, bez przëdzëlów papiora, bez gwarancji placu i czasu w drëkarniach, bez stałëch prów wëdówkòwëch a przë stałëch przeszkòdach stówiónëch przez władze (nié le cenzurã)! Leno darmòwą pròcã spòlëczną zapòlińców! To prawie je miara skùtecznoscë dzejaniò kaszëbsczi spòlëznë regionalny.

Pò demokratyczny zmianie pòwstało wiele nowëch wëdôwnictwów. Ksążczy kaszëbszczé wëdôwają téż dali regionalné stowòrë (głównie ZK-P), ale téż priwatné wëdôwnictwa (Oficyna Czëc, Wëdôwnictwò Region z Rëmi, Wëdôwnictwò ROST, Wëdôwnictwò BiT, Wëdôwnictwò Nowator), fùndacje, towarzëstwa nòukòwë (trzeba tu zaznacëc, że jesz przed 1989 r. wiòldzë zasłëdżi miało dlò kaszëbsczi spòlëznë Gduńszczé Towarzëstwò Nòukòwë), mùzea, samòrządë teritorialné (np. monografie miast i wsów), szkòlë wëzsze (szczególnie Ùniwersytet Gduńczi i Akademia Pòmòrskò w Słëpskù), prasa lokalnò (np. „Kùrier Bëtowsczi” czë „Gazëta Kartëskò”), szkòlë, parafie, diecezje (znaczącò je pòzycjò pelplińszczégò Wëdôwnicta Bernardinum), biblioteczi itd. Czasã strzòd Kaszëbów mòzëmë czëc zdanié, że terò w rokù ùkazëje sã tëlì ksążk ò tematicie kaszëbskò-pòmòrszczi, kùli przed 1980 rokã ùkazywało sã przez całë dzesãclecë!

Z drëdżi stronë zdrzec, głównym problemã je sprawa sprzedazë ksążk, chtërne wëdówónë sã colemało w niewiòldżich nòkładach. Wëdówcóm sygò tëlì mòcë, żebë je wëdac, ale braknie ji - në i dët-

ków - na reklamã i promòcjã. Wiedno téz òdczuwò sã niedostatk rzetelny infòmacji ò ksążce regionalny. Chòc sã pòdjmóné niejedné próbë, np. òrganizowóné òd czile lat Tòrdzi Ksążczy Kaszëbsczy i Pòmòrszy w Kòscérzënie (w zélnikù, òrganizatorã je tamtészò biblioteka publicznò razã z wãdzama samòrządowima Kòscérzënë). Kòzдоразовò dôwóné sã nôdgròdë w kategorii ksążczy kaszëbsczy. Je to leznosc do nôpełniészégò przedstawieniò kaszëbskò-pòmòrszczégò doròbkù wëdòwkòwégò. Coròz wikszé znaczenié dlò promòcji i rozprowòdzaniégò kaszëbszczich ksążk mò Internet.

Media i Internet

Kaszëbskò spòlëzna wiedno, nimò nieprzëchilnëch warënków w czasach PRL, starała sã stwòrzëc swòje kanalë wewnãtrzgrëpòwi łączbë. Nòprzòdka zarò pò wòjnie (1945-1947) wëdòwónò bëła we Wejherowie „Zrzesz Kaszëbskò”. Pò założeniu Zrzeszeniò Kaszëbszczégò bëło wëdòwóné pismiono „Kaszëbë”. Ùkazywało sã òno jakò dwùtigòdnik w latach 1957-1961, pò czim òstało zlékwidowóné decyzjã wãdzów.

W nen mòl pòwstòł w 1963 rokù „Biuletyn Zrzeszenia Kaszubskiego”, przestòłcony pòtemù w miesãcznik „Pomerania”. To bëło nôdlëzi ùkazëjãcë sã pismiã w dziejach kaszëbsczy spòlëznë (jedurnã przerwã bëłë lata 1982-1983, czej òno òstało zawieszoné na skùtk wprowadzeniò w Pòlsce stanu wòjnowégò 13 gòdnika 1981 r.).

Dzys na Kaszëbach je wiele lokalnëch gazetów, w kòzdim pò-wiece pòrà rozmajitëch. Majã òne różny zasyg (pònadpòwiatowi, pò-wiatowi, òbjimajãcy czile gminów abò le jednã gminã). Sã to gazetë samòrządowé, wëdòwóné przez òrganizacje regionalné (w tim ZK-P), ale wikszosc z nich to sã przedsewzãca priwatné.

We wiele z nich pisze sã nié le ò Kaszëbach ale téz pò kaszëbskù. Nadto nôwikszy w regionie dzënnik, tj. „Dziennik Bałtycki”, mò swòjã wkłòdkã kaszëbskã: „Norda” (ùkazëje sã w kòzdi piãtk jakò

dodôwk do wëdaniów lokalnëch). Tëż w slëpszi gazëce „Głos Pomorza” przez czile lat ùkazywôł sã dodôwk pn. „Głos Kaszëb”.

Kaszëbizna jistnieje tëż stale w mediach elektronicznëch.

W Gduńszi Telewizji je magazyn Rodnô Zemia (òd 2005 r. we strzodã i czwôrtk, 25 minut). Założcã tegò programù bëła Izabella Trojanowskô. Magazyn ùkazëje sã ju pònad 15 lat!

W pùblicznym Radio Gdańsk sã dwie audicje kaszëbszczë - cotigòdniowi program *Na bôtach ě w bòrach* (w niedzielã, 55 min.) i òd 2004 r. audicjô infòmacyjnô *Klëka* (òd pòniedzôłkù do piãtkù 20 min. òb wieczór). Zôs w pùblicznym Radio Koszalin je wieczórny *Magazyn Kaszubski* (15 min.), a nadto audicje *Wiodro na weekend* (w kòzdi piãtk) i *Serwis kaszubski* (w kòzďã niedzielã pòrene).

Wòzną nowaczëznã je jistniacé òd kùńca 2004 rokù prywatné Radio Kaszëbë (prowadzy je Stowarzësenië Zemia Pùckô). Je to rozgłosniô w całoscë pòswiãconô kaszëbszczi kùlturze, pòdòwajacô wiedzã ò nòwòzniészëch wëdarzeniach z terenu Kaszëb.

Przënlégò sã dodac, że dosc tëlì czasu na òmòwianië problematyczi regionalny przëznòczò Radio Weekend z Chòjnic.

Coròz pòwszechniëszim zdrzòdlã wiedzë ò Kaszëbach, ò kaszëbszczi kùlturze, instytucjach, wëdarzeniach wòznëch dlò ti spòlëznë, stòwò sã Internet. Pò wpisanim zëwiszcza Kaszuby, Kaszubi (w rozmajitëch wersjach jãzëkówëch) dostòniemë òdesłanië do tësacy stron, twòronëch zresztã nié le w Pòlsce. Ò czile taczych stronach je wòrt tuwò wspomniec. Jistnieje, wezmë, chòc jesz wiedno niewiòlgò, kaszëbskò wersjò *Wikipedii* (www.csb.wikipedia.org) - tu trzeba dodac, że skròt CBS je stosowóny na òznaczenië kaszëbszczégò jãzëka (je to miedzënròdny kod nadóny przez fãksnérujãcy przë Bibliotece Kongresu USA komitet do spròw normë ISO 639-2).

Portalã, gdzie nalezc mòzemë wiele materialów kaszubòlogicznëch sã *Nasze Kaszuby* (www.naszekaszuby.pl). Nalëzemë tu nié leno infòmacje bieżacé, ale tëż wiele artiklów pùblyciticznëch i pòpùlarnòùkòwëch, dosc bògati zbiór ikonograficzny, kaszëbskã bibliografiã, bibliografiã tekstów pùblikòwónëch w „Pomeranii”, òdesłanië do ksãgarni internetowi, gdzie mòże kùpic spòro kaszëbszczich i pòmòrsczych ksãżk itd. Je tëż forum diskùsyjnë, chòc... jak w przëpòdkù kòzdegò forum trzeba rozmiòc òdròznic glosë wòznë (a taczë sã zdòrzajã) òd wszelejaczégò òrtu frustracji.

Jinszim wôžnym portalã kaszëbczim je www.kaszubia.com, redagòwónò pò kaszëbskù, pòlskù i niemieckù. Nalézemë tu bibliografã kaszëbską, materialë doticzacé historii jãzëka, etnografii, genealogii, niemało tekstów lëteracczich i religijnëch, konkordancjã nazw geograficznëch itd. Nôbarzi wôtrné są pòmòce i programë dlô ùżëtkòwników kòmpùtrów. Je tu np. Cassubdict, tj. program kaszëbsczégò słowôrza na platformã Windows, K-Melon tzn. kaszëbsczé tlómaczenié przezéròczci internetowi, kaszëbszczi ùklòd klawiaturë (kluczplatë), całi program Linux w wersji kaszëbszczi (Linuxcsb.org) i jin-szé. A nadto wiele linków do wôžnëch strón kaszëbszcich.

Jinzi charakter mò strona www.rastko.net/rastko-ka. Je to kaszëbskò pòdstrona na jednym z nôwikszëch portalów slawistycznëch. Wiele je tu tekstów historycznëch, lëteracczich, jãzëkòznòwczëch itd.

Do te nalézemë w Internece słowòrz kaszëbszczi on-line (www.kaszubia-dictionary.com), kaszëbszczi editor tekstu KaszEd (<http://kaszted.zk-p.pl>), wersjã elektroniczną pòwiescë Aleksandra Majkòw-szczégò *Żécé i przigòdë Remùsa*, stronë pòszczególnëch òrganizacji kaszëbszcich, np. Zrzeszeniégò Kasz.-Pòm. (www.kaszubi.pl), Instytutu Kaszëbsczégò (www.instytutkaszubski.pl), kaszëbszczych mùzeów, szkòłów, samòrzãdów, prasë lokalny, biblioteków, òstrzódków kùlturë itd., itp.

Dzãka sécë mòżlëwé je téż nawiãzywanie łączbë ze spòlëznama kaszëbszczima pòrozrzuconyma w całim swiece. Òrganizacje i spòlëznë kaszëbsczé z ÙSA, Niemców, Kanadë twòrzã swòje stronë internetowé, czim dówajã swiadectwò, że kaszëbszczi dëch żëje nawetka w daleczich zòkãtkach planetë. Na stronie <http://www.studienstelle.org/de/kaschuben/kaschub-inhalt.htm> nalézemë tekstë niemieckòjãzëczné pòswiãconé Kaszëbóm. Swòjã stronã internetowã pòsòdò KANA, tj. Kashubian Association of North America (<http://www.kana.org>) i téż Kashubian Family Research Center (<http://www.kashuba.org>). Na stronach <http://www.wilno.org> i <http://www.kaszuby.net> nalézemë infòrmacje ò Kaszëbach kanadijszczich. Przëklãdë mòglbë mnożëc.

Przë kòrzëstanim z materialów pòdòwónëch w sécë trzeba rõwnak wiedno pamiãtac ò zasadze ògrãnczonégò zaùfaniò - infòrmacje trzeba sprawdzac i zestawiac z rozmajitima zdrzòdlama, np. lëteraturã nôùkòwã, prasã itd.

Folklor i kùnszt lédowi

Òbrôz dzysdniowi kùlturë Kaszëb bë bël baro niepełny, czejbësmë nie przedstawiłë folkloru i lédowégò kùnsztu. Ta sfera kùlturë tak pò pròwdze w całim pòwòjnowim cządze mia sã dosc dobrze, mòże téz dlôte, że nigdë nie òsta zredukòwónô do ùrządowégò folklorizmù. Nigdë na Kaszëbach nie pòwstòł np. „reprezentacyjny” zespól folkloristiczny piesni i tuńca, chòc taczé bëłë zamiarë na pòczątkù lat piãcdzesãtëch.

Jednak pròwdzëwi wëbùch aktywnoscë zaczął sã pò 1990 r. Je to wòzny fenomen - kò nimò trudny sytuacji ekònomiczny ùdało sã nie le ùtrzëmac dòwné zespòłë, ale jich lëczbã zwielëc. Dzys na Kaszëbach je czinnëch pòrãdzesãt (niejedny pòdòwają, że pònad 100) karnów folkloristicznëch, chtërne przë leżnoscë pòdròzi pò swiece sã pierszim i nôlepszim ambasadorã kaszëbszczi kùlturë. W latach dze-wiãcdzesãtëch òdbiwalë sã Kaszëbsczë Festiwale w Slëpskù, a dali prowadzoné sã Miedzënòrodné Festiwale folkloristicznë, òrganizowóné przez zespól „Krëbanë” z Brus, w jaczych bierzã ùdzél òbòk zespòłów kaszëbszczich téz zespòłë z całégò swiata (koncertë òdbiwają sã w czile mòlach na Kaszëbach, m. jin. w Bëtowie, Serakòwicach, Chòjnicach itd.). Przeglãdów lokalnëch je ò wiele wicy.

Na Kaszëbach aktywnëch je téz pòrãset twòrców lédowëch, zajmujãcëch sã taczima tradycyjnyma wietwiama lédowégò kùnsztu, jak: wësziwanié, wëplòtanié, zduństwo (zbónów, talérazów itp.), żlobizna (rzezbiarstwò), rogòwnictwò (wërobë z rogù, np. tobaczérë), malowanié na szkle itd. Ó zëwòtnoscë lédowégò kùnsztu mòże swiadczec chòcbë le konkùrs (z 30 latną tradycjã) dlò młodzëznë „Lédowé Talentë”, chtëren òbjimò swòjim zasëgã całë Kaszëbë (co rokù jegò ùczãstnikama sã setczi òsób) i wierã nôwòżniészim konkùrs, ò nôwikszim prestiżu strzòd twòrców: „Dzysdniowi Kùnszt Lédowi Kaszëb” (Wspòłczesna Sztuka Ludowa Kaszub). A kò òkróm nich je téz wiele konkùrsów lokalnëch.

Ni mòzemë pòmijac téz lëcznëch plenerów, w tim wiôldzégò i wëjątkówégò przedsewzãcégò, jaczim bël plener rzeźbiarsczy przed òdwiędzënama papieża w Sopòce w 1999 r. Òbczas tegò pleneru pòd òkã Mariana Kòłodzeja cziledzesãt żłobiarzi, przede wszëtczim z Kaszëb (ale téz z Kòcewiò i Kròjnjë) przëgotowało wòltòrz, złożony z cziledzesãt rzeźbów lëdowëch. Bël to wierã jeden z nôbarzi òriginalnëch wòltòrzów papieszczich w dziejach nëch pielgrzymk. Dzys figurë z te wòltòrza stojã jakò kaplëczczy przëdroznë i przëchëczowë w rozmajitëch mòlach na Kaszëbach i Pòmòrziu.

Jinszim przëkladã je òrganizowóny ju òd przeszło 25 lat plener artistów lëdowëch we Wiezëcë i Starbieniinie, w Kaszëbsczim Ùniwersytece Lëdowim. Dzãka niemù na KÙL-u je zgromadzony ùnikatowi zbiór dzysdniowégò kùnsztu Kaszëb i Pòmòrzégò.

Kùnszt lëdowi przeživò swòjã òdrodã, je prezentowóny we wszëtczych mùzeach etnograficznëch na Kaszëbach i Pòmòrzu, stòl sã téz wòzным spòsobã zaròbianiò pieniãdzy dlò artistów, wëstòwiającëch swòje dzela przede wszëtczim w sezonie turisticznym òbczas wszelejaczégò òrtu jòrmarków, festinów itd. (nòbarzi znóny je wierã „Jòrmark Wdzydzczy” w skansenie we Wdzydzach, je to „jòrmark” z pòrãdzesãtlatną tradicjã). Wërobë lëdowégò kùnsztu i rzemiãsla tròfiajã téz do krómów wëszpecjalizowónëch w sprzedażë kaszëbszczich pamiãtk. Co pròwda, przë ti leżnoscë pòjòwiają sã pitania i wãtplëwoscë: czë czasã nie zacérò sã granca miedzë ùtwòrstwã (kùnsztã) a komercyjną produkcjã.

Nòuka

Kaszëbskò sprawa je mòcno zwiãzónò z nòukã, bò to lëdzë ùczali jakò pierszi pòstawiłë pùbliczno pitanië: czym sã Kaszëbi? Jakò pierszi zaczãlë badac, òpisëwac i rozprawiac na temat jich tożsamòscë, etnicznegò pòchòdzeniò, jãzëka itd. Te prowadzonë nôprzòd w niewiòldzim krãgù diskùsje wëwòlałë ju w XIX wiekù wiòlgã spiérkã, chtërny efektã bëło popularizacjò wiëdzë ò Ka-

szëbach a téz... ùmòcnienié tozsamòscë i autoidentifikacji samëch Kaszëbów.

Badania nad kaszëbską problematiką bëłë prowadzoné przez cali czad pòwòjnowi. Równak pò demokratycznym przełomie w 1989 r. zaszłë tu dosc wòzné zmianë.

Przede wszëtczim je widzec wërazny rozwój badaniów, mierzony chòcbë le przërostã lëczbë pùblikacji, czë jiloscã òrganizowónëch konferencji, na chtërnëch pòjawila sã tematika kaszëbskò (leno pòbiëzny zestòwk nòwòwniészëch konferencji w przeszłëch pòrãnosce latach òbjimò wicy jak szescdzesãt pozycji!). Jesz przed przełomã w 1989 r. wnetk kòzdò ksążka nòùkòwò ò Kaszëbach bëła „wëdarzenim”, a terò sã pùblikùje tëlì, że trudno je no wszëtkò ògarnãc, a ju sã nie gòdò ò kùpienim. Kòzdò nowò òsoba, co chce sã zmierzëc nòùkòwò z kaszëbską problematikã stòwò przed problemã ògarnieniò ny lawinowò naròstajãcy lëteraturë. Mómë przë tim do ùczinkù z jakòscowã zmianã naszi wiedzë ò Kaszëbach.

Jakò przëklòd mòzëmë przëwòlac badania historiczné, chòcbë pròce Zygmunta Szultczy, chtërne zmienilë najã wiedzã ò Kaszëbach na Zòchòdnym Pòmòrzu i dostarczëlë wiele nowëch infòrmacji ò nòstarszëch zabëtkach kaszëbsczì pismieniznë. Wcyg sã wëdòwóné drëkã nowé monografie miast i wsów. Wëdòny téz òstòł pierszi tom *Historii Kaszëbów* napisóny przez nestora kaszëbszczich ùczalëch - prof. Gerarda Labùdã.

W socjologii przełóm przëniosła monografiò socjologicznò *Kaszubi*, pòd redakcją Marka Latoszka. A trzeba dodac jesz jinszë òpròcowania tegò autora, pòdobnie jak pròce Brunona Synaka z *Kaszëbską tozsamòscã* na przòdkù.

Lata dzewiãcdzesãtë przënioslë nastãpnë inicjatiwë leksykògraficznë: dwùtomòwi słowòrz pòlskò-kaszëbsczì Jana Trepzika w òpròcowaniu Jerzégò Trédra, piãc tomów Słowòrza etimologicznégò kaszëbiznë (*Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*) òpròcowónëch przez Hannã Pòpòwską-Tabòrską i Wiesława Bòrysia, a òkróm tegò, wëdòny w całoscë Słowòrz S. Ramùłta (*Słownik jëzyka pomorskiego, czyli kaszubskiego*) w òpròcowaniu Jerzégò Trédra. Doròbk jãzëkòznòwców w zòkrãzim badaniów nad kaszëbiznã w slëdnëch latach pò pròwdze mòzë zadzëwòwac.

Tak samò znaczący je doróbk etnografów (np. trzëtomòwò monografiò folkloru mùzycznégò *Kaszuby* Ludwika Bielawsczégò i Aurelii Mioduchòwsczi), mùzykòlogów, historików lëteraturë, biografów (są wëdóné drëkã biografie nòukòwé Aleksandra Majkòwsczégò, Jana Karnowsczégò, Francyszka Sãdzëcczégò).

Szłò bė dali przëtaczac nowé publikacje i wskazëwac chòcë na nowé wãtzi w publikacjach pedagogów, pòlitologów, geografów... Na pewno jaczims dzëlã pòdsëmòwanim dotëchczasnégo stanu wiedzë ò Kaszëbach w różnëch wietwiach (òd geografii pò etnografiã, przez historiã, socjologiã, historiã lëteraturë itd.) je wëdónò we wespółpracë z publicystama i ùczalima niemieczioma dwùjżëcznò ksążka pn. *Pomorze - mala ojczyzna Kaszubów* i téz ksążka pn. *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*, w jaczi nalazłë sã materialë pòkonferencyjnë.

Znaczný dzël doróbkù nòukòwégò (do 2004 r.) òbjimò *Bibliografia do studiowania spraw kaszubsko-pomorskich*, wëdónò przez Institut Kaszëbsczi (kòle 10.000 pozycji).

Rozwijò sã téz krąg kaszëbòznòwców. Swiadectwã tegò bëło pòwòłanié w 1996 r. Institutu Kaszëbsczégò (zarejestrowónégò w stëczniku 1997 r.). Je to pierszë w dzejach Kaszëb towarzëstwò nòukòwé, grëpùjącé dzys pònad 90 òsób z rozmajitëch òstrzódków akademiczich z Pòlszczi (głównie jednak z wëzszych ùczbòwni Trójmiasta) a téz z Kanadë, Niemców, Belgii, Estonii i Danii. Są to òsobë, chtërne warkòwò zajmają sã nòukã, a jich zwiãzci z Kaszëbama bierzã sã abò z leżnosćë pòchòdzeniégò abò z zainteresowaniów badawczëch sprawama kaszëbòlogicznyma.

Pòdlug statutu głównym cëlã Institutu je: „w nawiãzanim do pòtrzebów i òczekiwaniów kaszëbsczi spòlëznë a téz tradycji badaniów kaszëbòznòwczëch, òrganizowanié prac badërnëch i pòpularizowanié jich efektów, wzbògacywanié i rozwijanié regionalny rësznotë kaszëbskò-pòmòrsczi, integrowanié kasz.-pòmòrsczégò krãgù lëdzy zajmujãcëch sã pracã nòukòwã a téz pòdjimanié dzejaniò na rzecz jegò rozwoju”. Te cële Institut realizëje pòprzez òrganizowanié konferencjów i seminariów nòukòwëch (dotëchczòs pònad 60, w tim czile miedzënòrodnëch), przez prowadzenié wëdòwkù publikacji (przeszłò 90 pozycji ò różny tematice, nié le nòukòwëch, ale téz pòeticzich, katalogów wëstawów), prowadzenié włòsny

bibliotece, rozwijanie kontaktów międzynarodowych, fundowanie stypendiów dla młodzieży itd. Od 1999 r. Instytut wędrował swój rocznik naukowy „Acta Cassubiana”. Prezesem Instytutu od początku jego istnienia jest prof. Józef Bórzeszkowski.

Muzea

Kaszëbë i Pòmòrzé nôleżą dzys w Pòlsce do regionów o największej liczbie wszelejaczegò ôrtu muzeów. Nôbarzi znóné i nôchãtni ôdwiêdzóné sã skansenë - Kaszëbsczi Park Etnograficzny we Wdzydzach Kiszewsczych (nôstarszë tegò tipù muzeum w Pòlsce założoné w 1906 roku przez Izydora Gùlgòwsczegò) a téż Muzeum Wsë Słowińsczi w Klëkach (a sã jész mniészë skansenë w Nòdolim, Sominach, Sylmie). Bògaté zbiorë kaszëbsczë i pòmòrszczë mają muzea etnograficznë w Ôléwie (ôddzél Muzeum Nòrodowégò we Gduńskù), Bëtowie (Muzeum Zòchòdnokaszëbsczë), Chòjnicach (Muzeum Historiczno-Etnograficznë) i Kartuzach (Muzeum Kaszëbsczë), dzéle etnograficznë muzeów w Slëpskù, Pùckù, Lãbòrgù. Ale sã téż na Kaszëbach muzea unikatowé, np. Muzeum Szkòłë Pòlsczi w Plotowie kòlë Bëtowa (òd 1929 r. jistnia tu pierszò szkòła pòlskò na Zemi Bëtowsczi, nôleżący wnczas do Niemców), Muzeum Ceramiczki Kaszëbsczi Néclów w Chmielnie, Muzeum Rëbòłòwstwa w Hélu, Muzeum Himnu Nòrodowégò w Bãdominie (jakzé mało lëdzy w Pòlsce wié, że twórca himnu Józef Wëbiczi pòchòdzył ze znóny kaszëbsczi rodzëznë szlachecczi i ùrodzył sã w samym sercu Kaszëb w Sëkòrzënie pòd Wieżëcã).

Wòrt je tu zaznaczëc, że pò przelomie w 1989 r. muzea nijak nie pòdùpadlë, ale jész rozwinãlë sã, a òbòk ju jistniejacéch zaczãlë pòwstawac nowé: samòrządowé (téż pò wsach np. w Serakòwicach, Lëbnie, Muzeum Gòspòdarstwa Wieszczégò w Lëpùszu i w mólëch miastkach - pòwsta, wezmë zògroda skansenowskò w Brusach, chtërna w pòłączeniu z pòłożonã w sãsedztwie zògrodã wëjàtkòwégò twòrcë lëdowégò, wierã nôbarzi znónégò na Kaszëbach, Józefa

Chelmòwsczegò, stwòrzëła swòjsté lokalné centrum kùlturè), prywatné (np. *Mùzeùm pòd strzechą* w Jastarni, dze są wëstawioné na pòkòzk nòrzëdlëszcza rëbacczé), kòscelné (np. przë parafii w Żukòwie czë przë klòsctorze we Wejherowie), prowadzoné przez partë Z-KP (np. chëcz rëbackò w Jastarni). Òkróm tegò szacëje sã, że na Kaszëbach je kòle 40 rozmajitégò òrtu jizbów regionalnëch, chòc pewno ta lëczba je zanizònò, bò trzeba dodac jész taczé jizbë w szkòłach. A co je czekawé, niechtërne z nëch „jzbów” z czasã przemieniłë sã samòstójné mùzea, np. ùtwòrzoné czile lat temu mùzeùm w Kòscérzënie w òdnòwionym zabëtkòwim ròtuszu na rënkù.

Je równak jész jedno mùzeùm, chtërnym kaszëbskò spòlëzna òsoblëwie sã chlubi: Mùzeùm Pismieniznë i Mùzyczi Kaszëbskò-Pòmòrszczi we Wejherowie. W samim Wejherowie ò pòwstaniu taczégò mùzeùm gòdało sã ju przed II wòjnã i pò wòjnie, ale jaż do lat szesdzësãtëch nie bëło do te warënków. Udało sã je pòwòlac do zëcégò w 1968 rokù.

Dzys òno sã miescy w piãkno òdnòwionym Pałacu Przebendòwsczich i gromadzy doròbk pò nôwikszëch kaszëbszczich i pòmòrszczich pisarzach, mùzykach, lëdżach kùlturè i nôùczy, dzejarzach regionalnëch. Sã tu m.jin. zbiorë pò Aleksandrze Majkòwsczim, Janie Karnòwsczim, Francyszkù Fenikòwsczim, Féliksu Rogaczewsczim, Francyszkù Sãdzëcczim, Hùberce Suchecczim, Izabellë Trojanòwsczi, Janie Rompsczim, Julianie Rydzkòwsczim... Wëliczac bë mógł długò. Mùzeùm pòsòdò bògatã bibliotekã (tëż stòdrëczy), ògromny zbiór prasë regionalny, zbiorë kartograficznë... Robi wëstawë, wëdòwò publikacjë, prowadzi prelekcjë, òrganizëje konferencjë nòùkòwé (m.jin. wspòlòrganizëje cyklicznã konferencjã Pòlszczëzna Regionalnò Pòmòrzégò). Je to dzys jedna z nôwòzniészëch placówk kùlturalnëch i nòùkòwëch na Kaszëbach.

Kaszëbskò-pòmòrskò rësznota dzys dnia

Nie dałobë sã przedstawić dzysdniowégò òbrazu kaszëbsczi spòlëznë, bez ùkòzaniô rolë i znaczeniégò Zrzeszeniô Kaszëbskò-Pòmòrsczegò. Òbczas 50 lat jistnieniô (założoné w 1956 r. jakò Zrzeszenié Kaszëbsczé, òd 1964 jakò Zrzeszenié Kaszëbskò-Pòmòrsczé) òrganizacjô ta doprowadzëła do niespòtkónégò nigdë przed tim rozwòju kaszëbczi kùlturë, do ùpòwszechnieniô i ùtrwaleniô kaszëbsczi tożsamòscë.

Dzys dnia ZK-P zrzészò czile tësacy lëdzy w 88 partach tereno-wëch, z chtërnëch nôwicy dzejô na terenie Kaszëb, ale téz na Zòchòdnym Pòmòrzu, na Kròjnie, Kòcewim, w Bòrach Tuchòlskich, na Pòwislu, w Zemi Chelmińsczi (Toruniu i Grëdządzu).

Nadto w strukturze òrganizacyjny wòznë sã nié le partë tereno-wé, ale téz jinszé przëległé stowòrë, taczé jak: Klub Sztudenczi „Pomorania” grëpùjący młodzëznã z ùczbòwni Trójmiasta (założony w 1962 r.) czë téz pòdobny klub pòd nazwã „Tatczëzna”, jaczi jistnieje przë Pòmòrsczi Akademii Pedagogicznj w Słëpskù (òd lat 90.), Klub Turisticzny „Wanożnik”, klubë wësziwù itd. Wòzną placówkã, pòwstałą w 2003 rokù na pòdstawie pòrozëmieniô Prezydenta Gdini, Miesczi Biblioteczi Pùblicznj i gdińsczegò partu ZK-P je Òstrzódk Kùlturë Kaszëbskò-Pòmòrsczi. W kòzdym miesãcu òdbiwają sã tu spòtkania diskùsyjnë, promòcje ksążk, òdczëtë (prelekcje), warsztatë, zajãca Ùniwersytetu III Wiekù. Centralnym mólã Òstrzódkã je widzali zbiór ksążk ò tematicë kaszëbskò-pòmòrsczi.

Przënòlégò sã zaznaczyć, że Kaszëbskò-Pòmòrsczé Zrzeszenié mò wiele ròznëch pòstacj: je to òrganizacjô kaszëbskò, ale téz pòmòrskò w szerszim znaczeniu - kò sã tu nié le Kaszëbi, ale téz jinszi Pòmòrzanowie, òsobë bez rodzynnëch kòrzeni pòmòrsczych, a nawetka lëdze spòza Pòlsczi. Je to òrganizacjô zarazã etniczno i regionalno, òrganizacjô kùlturalno, òswiatowò, ekòlogicznò, ale i pòlityczno (chòc nié w rozmienu partijnym). Je to òrganizacjô inteligenckò, ale

są w ni reprezentowóné wszëtczé grëpë warkòwé: lëdze prowadzący firmë, rólnicë, robòtnicë, ùrządnicë, ksãża, rzemiãsnicë... Je to òrganizacjò tipù kadrowégò, grëpùjącò spòlëznowé elitë, a przë tim tipù masowégò, bò nôlezi do ni czile tësacy lëdzy. Je to òrganizacjò gromadzącò lëdzy w rozmajitim wiekù - są tu òsobë starszé, a nawetka w pòdeszlim wiekù, ale je téz spòré karno młodzëznë, nié le sztuderujúcy, je to òrganizacjò zakòrzenionò przede wszëtczim w spòlëznach lokalnëch, ale mòcno reprezentowónò téz strzód wiòlgòmiastowëch elit nôùkówëch, artisticznëch czë pòliticznëch.

Nie dô sã krótkò scharakterizowac ti òrganizacjì. Bò tak pò pròwdze ni ma sferë zëcégò na Kaszëbach i Pòmòrzu, w chtërna ZK-P bë sã nie angażowało: òd dzejaniò w sferze kùlturalny, przez gòspòdarkã, nôùkã, turistikã jaz pò pòlitikã i administracjã (samòrządowã i rządowã). Co rokù ZK-P realizëje dzesãtci imprezów, wëdówò ksãżczy, gazetë-czãdniczi, wspòlòrganizëje wiòldzé zjazdë Kaszëbów (dziewiãti òdbël sã w lëpińcu 2007 rokù w Brusach), pòdkòcò do dzejaniò spòlëznë lokalné, pòdjimò sã interwencji np. w sprawach zwiãzónëch òchronã przyrodë czë òbiëktów kùlturowëch. Przëznówò swòje nôdgròdë i òdznaczenia, z nôbarzi znónym Medalã Stolëma na przòdkù (przëznówają gò sztudeńcë z klubù „Pomorania”).

Ale dzysdniowò kaszëbskò-pòmòrskò rësznòta to nie je le Kasz.-Pòm. Zrzeszenié i jegò partë czë jiné agendë. Na Kaszëbach jistnieje i dzejò baro wiele òrganizacjì lokalnëch, spòlëznowëch, jaczych zadanim je òchrona, rozwój i ùpòwszechniwanié kaszëbsczy kùlturë. Stowarzëszënié Zemia Pùckò prowadzi Radio Kaszëbë, Stowarzëszënié Cassubia z Parchòwa òrganizëje Biesadë Teatralné, Fùndacjò „Naji Gòchë” wëdówò pismiono pòd tą samã nazwã. Dzejają towarzëstwa lubiénców pòszczególnëch miescowòscy, towarzëstwa przëjacelów mùzeów, òrganizacje grëpùjącé òsobë ò wszelejaczégò òrtu zainteresowaniach, towarzëstwa prowadzącé karna folkloristicznë czë chùrë itd. Je faktã, że wòjewództwò pòmòrsczé, a w tim i Kaszëbë, są jednyma z nôbarzi rozbùdzonëch òbiwatelskò w skalë òglepòlszczi.

Kaszëbsczi Ùniwersytet Lëdowi

Wôzną instytucją dlô kaszëbsczi spòlëznë je Kaszëbsczi Ùniwersytet Lëdowi we Wieżëcë. Założony òn bëł w 1982 r., a òdemkli òstòł 10 czerwińca nastãpnégò roku. Wëróżniwało gò spòmiedzë tegò tipù placówk nastawienié òd pòczãtkù na problematikã ekologiczną, regionalną (w tim òpiekã nad lëdowim kùńsztã) a téż na kontaktë miedzënarodné.

Jesz przed zmianã demokratycznã KÙL stòł sã baro wôżnym òstrzòdkã sztòłceniô samòstójnëch kadrów samòrządowëch. Dlô nowëch krãgów pòlitycznëch z wòjewództw gduńszëgò, bëdgòszëgò i slëpszcëgò bëł òn wiarëgòdnym partnerã téż z leżnoscë zaangażowaniô wãdzów ZK-P w òrganizacjã szkòleńiów i realizacjã jin-szëch projektów w KÙL-u. Zresztã òd pòczãtkù zmianë systemù pòlitycznégò w Pòlsce ZK-P starało sã ò ùtrzymaniu ti placówczi, a pòtemù ò ji przejëcë. Òstateczno ùdało sã to sfòrmalizowac w 1994 r.

Rok pòzni ùniwersytet stwòrzył filię w Starbieniinie na nordze Kaszëb w gminie Chòczewò. Òstòł tu zòrganizowóny Òstrzòdk Edukacji Ekologiczny, a całi òbiekt (zabëtkòwi dwór i oficyna) je wëpòsażonò w baro nowoczesné ùrządzenia (m. jin. w elektrowniã wiatrowã, ekologiczné system ògrzewaniô, baterie slònczné itd.). Òstrzòdk pòwstòł dzãka pòrozëmienimù miedzë ZK-P, Politechnikã Gduńskã, Pòlsczim Klubã Ekologicznym i duńszim Klubã SFOF.

Òd 1997 r. KÙL mò miono Józefa Wëbiczcëgò. Na pòsedzenim Przędny Radë ZK-P 21 gromicznika 2004 roku òstało pòdjãté pòstanowienié ùtwòrzeniô Fùndacji „Kaszëbsczi Ùniwersytet Lëdowi”, a 8 maja tegò samégò roku òstòł przejëti ji statut i òsta pòwòlòno Rada Fùndacji.

Fòrmuła programòwò KÙL je baro szerokò - òbjimò sprawë zrzeszoné z òpiekã nad twòrcama lëdowima (plenerë, spòtkania òplãtkowé, diskùsje i seminaria pòswiãconé lëdowémù kùńsztowi, warsztatë tradycyjnëch rzemiãstów, ùdzél w programie „Dżinacé

warczy”, gromadzenie i prowadzenie własny galerii lédowégò kùńsztu), sprawë szerok pòmòwóny ekologii (seminaria, konferencje, prezentacjò nowòczesnych technologii ekologicznych, festinë promùjącé zdrową jòdã), miedzénòrodną wëmianã młodzëznë, a téz òrganizacjã zjazdów-biwaków młodzëznë ze wschòdu i Zòchòdu (młodzëzna zajimò sã nié le pòznòwanim siebie i regionu, ale téz np. robòtã przë pòrządkòwanim stòrèch smãtòrzów), edukacjã òbiwatelskã i dzejanié samòrządowé (w KÙL-u rodzëło sã Pòmòrszczé stowarzëszënie Gmin Wieszcich; KÙL òrganizëje kùrsë ò pòdstawach demokracji dlò nauczëcelów, młodzëznë i lokalnych pòlitików), edukacjã regionalnã (przede wszëtczim seminaia i warsztatë dlò szkólnëch-regionalistów), òrganizowanié kùrsów dlò gazetników, kùrsów turisticznych, czë téz kùrsów dlò dzejarzy-nòleźników i sympatików ZK-P (jak òzëwiac i prowadzëc spòlczné dzejanié, jak zdobëwac dëtczi itd.), pòpularizowanié wiedzë (òrganizacjò konferencji nòukòwëch), ùpòwszechnianié wiedzë ò Ùnii Europejszi (òsoblëwie strzòd rólników), ùczbã dorosłëch i ùczbã nieùstającã (òdbiwają sã tuwò spòtkania i warsztatë andragogów z Pòlszci i zagranicë, a w latach 2001-2003 bëł zrealizowóny miedzénòrodny program pn. „Ùniwesytet Lédowi - szkòła dlò zëcégò”) itd.

Ze wzglãdu na bazã lokalowã KÙL-u wiele imprezów Zrzeszeniowëch tu prawie je lokalizowónëch, np. òdbiwajacé sã w latach 90. coroczne Sympozja Pòlonii Pòmòrszci.

Kaszëbi - Kòscoł

Ju rëchli bëło nadczidlé, że jednã z charakteristicznych znank kaszëbszczégò etosu je przëwiãzanié do Kòscoła i wiarë. Nie pòwinno tej dzëwòwac, że w zëcym Kòscoła kaszëbizna zaznòczò coròz mòcni swòje bëcé. Przëczëniłë sã do tegò gwësno przelòzënczi na j. kaszëbszci Swiãtëch Pismion (autorama jich sã ks. Francyszcz Grëcza, Eugeniusz Gòłabk i ò. Adam Riszard Sykòra OFM). Óprócz tegò ùkòzało sã drëkã czile jinszëch ksążk wëkòrzëstiwónëch w zëcym religijnym,

jaczé téz świôdczą ò „kòscelny ofensywie” kaszëbsczi spòlëznë (kòzania, mòdlëtewniczi, „Knéga Psalmów”, ksążczi do nôbòżeństwa itp.). Niemało nëch tekstów związónëch z liturgiã i žëcym kòscelnym dostãpnëch je na kaszëbszczich stronach internetowëch (np. Nowi Testament w przelòżènkù ks. F. Grëczë razã z komentarzama: <http://www.tchr.org/bibilak/>).

Do liturgii kaszëbizna zaczã wchòdzëc w pòłowie lat 80. Dzys dnia w czilenòsce miescowòscach òdbiwają sã regularné Msze sw. òdpròwióne całë abò dzelã w kasz. jãzëkù (regularno zaczął je jakò pierszi òdprawiac w 1997 r., w kòscele pw. Matczy Mòsczi Rózańcowi we Gduńskù-Przimòrzu ks. Bògùslów Głodowsczi). W tim jãzëkù òdbiwają sã téz tam sam rózańce, nôbòżeństwa majewé, mòdlëtwë òbczas drodze krzizewi (np. we Wejherowie na Górach). W sanktuarium w Swiónowie pò smiercë Jana Pawła II òdbëło sã całonocné czuwanié, tj. kaszëbskò pustò noc - nôbòżeństwò, w jaczim ùdzél wżãło czile tësacy lëdzy, transmitowóné bëło m. jin. przez TVP.

Wòżnym elementã, żelë jidze ò bëtnosc kaszëbiznë w Kòscele je sztòłcenié klerików i wëròbianié w nich pòzytywny wrzlëwòtë dlò sprawë kaszëbsczi. We Wëższim Seminarium Dëchòwnym w Pelplinie òni mògã sã ùczëc kaszëbiznë. Majã tam swój Klub Sztudérów „Jutrziò”, jaczì wëdówò swòje pismiã - redagòwóné w całoscë pò kaszëbskù - „Zwónk kaszëbsczi”.

Slédné lata przënioslë téz czile wòznëch a widzałëch przedsewzãców ò wëmiarach symbolicznëch. Do taczich zaliczò sã kaszëbskò pielgrzimka do Zemi Swiãti zòrganizowónò w sëwnikù 2000 rokù. Pielgrzimów, a bëło jich 412, w tim 12 ksãzi i dwóch biskùpów, prowadzëlë abp. Tadeùsz Gòclowsczi i prezes ZK-P prof. Brunon Synòk. Doszlo wnenczas do wmùrowaniò tòblëcë z kaszëbszczim tekstã mòdlëtwë *Òjczy nasz* w kòscele Pater Noster w Jerozolimie strzòd setczy pòdobnëch tòblëców w jãzëkach nôrodnëch i etnicznych z całëgò swiata. Pielgrzimka bëła dobrze przëgòtòwónò òd stronë òrganizacyjny i bëło ò ni dosc gòsno w mediach.

Jinszim wòżnym wëdarzenim bëła Pielgrzimka Kaszëbów do Rzimù w dniach 15-24 rujana (pazdërznika) 2004 rokù, w intencji chùtczi beatifikacji Slëdзи Bòzégò Konstantina Dominika.

Nònowszim pielgrzimkòwym przedsewzãcym bëła wiòlgò, kaszëbskò pielgrzimka do Czãstochòwë i na Gewónt.

Kaszëbi pielgrzimùją jednak nié le w daleczé stronë. Co rokù òd-biwają sã mòrszczé pielgrzimczy łodzama (bôtama) z hëlszczi półwëspë do pùcczi farë w swiãto Piotra ë Pawła. Je téż łodzowò pielgrzimka z Nòdolégò do Żarnówca. A òkróm te są pielgrzimczy na kalwarie we Wejherowie i Wielu, do sanktuariów w Swiónowie i Swòrzewie.

Baro wòzné bëlë téż dwa spòtkania z papieżã, òbczas jegò nawiedzénów na Pòmòrzu. Òbczas swòji pierszi pielgrzimczy w 1987 rokù w Gdini Jan Paweł II wëpòwiedzôł znaczącé słowa, tak czãsto przëwòliwóné przez Kaszëbów: *„Ni mògã jednak nie zwrócëc sã dzys w spòsòb szczególny do pòtomków prasłowiańszciz, lechiczciz Pòmòrzanów, do drodzich nóm wszëtczim Kaszëbów, chtërny do dzysò zachòwelë swòjã etnicznã tozsamòsc i swòjã mòwã ò słowiańszcizm drzëniu. (...) Drodzi Bracynowie i Sostrzëcë Kaszëbi! Strzëżëta tëch wòrtnotów i ti spòdkòwiznë, jakò stanowi ò Waji tozsamòscë”*.

Przë nastãpnëch òdwiëdzénach papieża Jana Pawła II na Pòmòrzu w 1999 rokù w Sopòce, òbczas ùroczësti Mszë sw. spiéwòł czilesetòsobòwi chùr kaszëbsczi, a wòltòrz òstòł przëszëkòwóny pò czerënkã Mariana Kòłodzëja przez artistów lëdowëch. W zgòdny òpi-nii bël to nôpiãkniëszy wòltòrz òbczas ti pielgrzimczy i jeden z òrigi-nalniiëszëch w całoscë. Na spòtkanié z papieżã przëbëlò na wnetka 80 kùtrach i bôtach kòle 1400 lëdzy òbloklëch w kaszëbszczé stroje. Mómë w pamiãcë ùtwòrzonny przez łodze na westrzód Pùcczi Zatoczi znak krzëża.

Czej pòwiòdómë ò kaszëbszczim zajistnienim w zëcym Kòscoła, ni mòzëmë zabëc ò wiòldzim zaangażowanim ròznëch partów Zrze-szeniò Kasz.-Pòm., òsoblëwie tëch z nordë Kaszëb, w zabiedzi na rzecz beatyfikacji biskùpa Konstantina Dominika, „naszégò Domini-czka”. W Gdini ju w 1986 rokù zapòczãtkòwóny òstòł zwëk regù-larnëch Mszów sw. w ti intencji, chtëren ùpòwszëchnil sã we wiele jinszëch partach ZK-P.

Òbiwatelsczé zaangazowanié Kaszëbów w demòkraticzny pòlitice

Bëło wspomniéné, że ZK-P pełni fãkcje pòliticzné, chòc nie je partiã pòliticznã. To je wòzné rozróznienié. Strategiô pòliticznô ZK-P w czasach pò 1989 r. nie ùległa zmianie i wëchòda òna przede wszëtczim z zakòrzeniemiô ti strategii w ùsztòltowóny ju wiele rëchli pòmòrszczi mëslë pòliticzny i programie dejowim ZK-P. Mòzëmë jã òkreslëc jakò konsekwentné dzejanié na rzecz pòszerzeniô form braniô ùdzëlu w zëcym pòliticznym i na „òbiwatelnienim”. Służëlë temù taczé dzejania jak:

a) ùczãstnictwò w wëbòrach parlamentarnëch i samòrzãdowëch (wëstòwianié wòsnnëch kandidatów abò bñdowanié koalicji wëbòrczëch; òprócz tegò angazowanié struktur ZK-P w „pròcã wëbòrczã”, to je prowadzenié abò wspiéranié kampanii wëbòrczëch, deklarowóné wspiéranié konkretnëch lëdzy czë programów i przë òstatkù przez mobilizacjã wëbòrców);

b) aktiwnô przënòlëznosc do partii pòliticznëch pòszczegòlnëch nòlëzników ZK-P przë ùmikaniu sã przed zawiéraniem oficjalnëch sojuszów miedzë ZK-P a pòszczegòlnyma partiami (ale doticzëlò to barzi cali òrganizacji, a nié ji strukturów lokalnëch, chtërne taczé koalicje zawiéralë colemało z partiami postsolidarnoscowima, chòc czasã téz np. z Pòlsczim Stronnictwã Lëdowim);

c) òglòszanié wòsnnëgò stanowiszczã w nówòznieszëch sprawach pòliticznëch regionu (òsoblëwie w sztërkach widocznnëch krizysów pòliticznëch);

d) òrganizowanié abò téz wspiéranié wszelejaczëgò òrtu akcji, majacëch na cëlu òchronã grëpòwëch interesów (np. w sprawie herbù wòjewòdztwa pòmòrszczëgò czë téz nazwë wòjewòdztwa, z żãdanim ji zmianë na „wòjewòdztwò kaszëbskò-pòmòrszczë”);

e) inicjowanie abò zabiéranie głosu w diskùsjach pòliticznëch wòznëch z paktu widzeniô pòliticzi regionalny (np. sprawa Strategii Rozwòju Wòjewództwa Pòmòrszczégò);

f) dzejanie na rzecz przëjimniacò kòrzëstnëch dlô Kaszëbów regulacji prawnëch (Ùstawa ò mniészëznach nôrodnëch i etnicznych ë jãzëkù regionalnym) a téz pòtemù wëkòrzëstiwanie mòzlwòscy, jaczé òne dajã (pòdwojné nazwë administracyjné, nôuka jãzëka dlô ùrzãdników itp.);

g) zabiedzi ò wsparcë finansowë z dëtków pùblicznëch dlô wszelejaczich inicjatiw i instytucji kaszëbskich (na wszëtczich niwiznach samòrzãdów, ale téz na niwiznie centralny);

h) ùpòwszechnianie infòmacji ò sytuacji pòdobnëch grëp etnicznych w jinszëch krajach europejszich a téz bùdowanie koalicji z pòdobnyma òrganizacjami w Pòlsce i pòza ji grańcami;

i) pòdjimanie wszelejaczégò òrtu akcji zwiãzónëch z edukacją òbiwatelską.

Chòc gwëсно niejedyn Kaszëba mógłbë sã pòskarżec na pògòrszenie swòji sytuacji žecowi w czasach transformacji pò 1989 rokù, to równak trzeba stwierdzëc, że spòlëzna kaszëbskò jakò całosc stanowczo zwëskała w nym czãdze. Przëczëniłë sã do te mòzlwòscë samòrzãdzeniô sã dzãka òdbùdowie samòrzãdu teritorialnégò, nieskrãpòwónégò dozéraniô i rozwijaniô kaszëbszich kulturë, wëpòwiòdaniô włòsnëch opinii i definiowaniô interesu grëpòwégò a téz mòzlwòscë prowadzeniô swòbòdnëch dowòdżëznów doticzãcëch statusu jãzëka i statusu całi grëpë.

Kaszëbi sã spòlëznã ò mòcnym pòczëcym òbiwatelsczim, ò czym swiadcżec mòze chòcbë wiksżò nigle strzédno w regionie i w kraju frekwencjô wëbòrczò. Ale zarazã nie je to spòlëzna ò jednorodnym òbliczu pòliticznym. Dokòzã na to mòze bëc to, że w niechtërnëch gminach kaszëbszich Konstytucjô RP w referendum w 1997 r. òsta przëjãtò, a jinszëch, stanowczo òdrzuconò. W niechtërnëch gminach referendum ò przëjãcë do Ùnii Europejszich wëpadło z wiòlgã przewògã na „jo”, a w jinszëch tak samò stanowczo - na „nié”. We wiele téz gminach wëgròł w wëbòrach prezydenczich Donald Tusk, ale w tak samò wiele gminach głosë wëpadłë na kòrzësc Lecha Kaczińszczégò.

Jednak nimò tëch różniców, a mòże nawetka dząka nim, Kaszëbi dokazëją, że pòtrafią bëc aktywnyma òbiwatelama, zaangażównyma w sprawë swòji mòli i wiòldzi Òjczëznë.

Pòdsëmòwanié

Dzysdniowé zëcé na Kaszëbach przejòwiò sã jakò mieszóнка tradicji i zmianë, trwaniò i rozwòju, konserwatizmù i nowaczëznë. Doticzi to strukturë spòłeczny, zëcò gòspòdarczegò, kùlturë, tożsamòscë... Kaszëbi stoją przed pòwòżnyma wëzwaniama - jak we warënkach globalizëjący sã kùlturë i gòspòdarczy òbstojec, jak przetrwac i zachòwac włòsną, apartną tożsamòsc? Jak retac i rozwijac jãzëk? Jak chronic swòje instytucje i ùmòcniwac ji pozycjã na Pòmòrzu i w Pòlsce? Jak definiowac w nowëch warënkach włòсны interes grëpòwi, jak òkresliwac, co je nõwòżniészé i chto pòwinien tã spòlëznã reprezentowac? Kùreszce jak na nowò zdefiniowac włòсны, grëpòwi status etniczny i jaczé mògå bëc (ju są) konsekwencje brakù taczégò ùzgòdnieniégò.

Ni ma, bò ni mòże bëc tu prostëch òdpòwiescy, jednoznacznych diagnozów, ani tëż prostëch rozwiązaniów. W swiece paradoksów mòżlëwò je tëż takò sytuacjò, w chtërny bëlnémù rozwòjowi kaszëbsczi kùlturë bądze towarzëło stopniowé wëdziniãcé niechtërnëch ji elementów, np. jãzëka. Mòże sã zdarzëc tëż tak, że nen rozwój - przë zòrganizównym, systematicznym i cëlowim dzejaniu spòlëznë kaszëbsczi, wspiéróny dëtkama pùblicznyma i ùnijnyma przë zagwarantowanim òdpòwiednëch regulacji prawnych - przëczëni sã do rozkwitu kaszëbsczi kùlturë. Przëchilné warënczi do te są. Czë tak sã stónie, zanòlezi leno òd samëch Kaszëbów.

Nôwôźniészô bibliografiô

1. *Badania kaszuboznawcze w XX wieku*, red. J. Borzyszkowski, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk 2001
2. Bielawski L., Mioduchowska A., *Kaszuby*, cz. 1-3, *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 2, Warszawa 1997
3. Bolduan T., *Nie dali się złamać. Spojrzenie na ruch kaszubski 1939-1995*, Gdańsk 1996
4. Bolduan T., *Nowy bedeker kaszubski*, Gdańsk 1997, II wyd. 2002
5. Borzyszkowski J., *Die Kaschuben, Danzig und Pommern*, Gdańsk-Wejherowo 2002
6. Borzyszkowski J., *Istota ruchu kaszubskiego i jego przemiany od połowy XIX wieku po współczesność*, Gdańsk 1982
7. Borzyszkowski J., Mordawski J., Treder J., *Historia, geografia, język i piśmiennictwo Kaszubów. Historia, geografia, jãzëk i pismienizna Kaszëbów*, Gdańsk-Gduńsk 1999
8. Borzyszkowski J., *The Kashubs, Pomerania and Gdańsk*, tłum. Tomasz Wicherkiewicz, Gdańsk-Elbląg 2005
9. Breza E., *Das Kaschubische*, [w:] *Einführung in die slavischen Sprachen*, red. V. P. Rehder, Darmstadt 1998
10. Bukowski A., *Regionalizm kaszubski. Ruch naukowy, literacki i kulturalny. Zarys monografii historycznej*, Poznań 1950
11. Drzeżdżon J., *Współczesna literatura kaszubska 1945-1980*, Warszawa 1986
12. *Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny*, red. J. Treder, Gdańsk, 2002
13. *Kaszubi. Monografia socjologiczna*, red. M. Latoszek, Rzeszów 1990
14. *Kaszubska sztuka ludowa*, red. W. Szkulmowska, Bydgoszcz 1998
15. *Kaszubszczyzna w świecie*, red. J. Samp, Wejherowo 1994

16. *Kaszubszczyzna. Kaszëbizna*, red. E. Breza, Opole 2001
17. Klamon E., Rzymowski S., Skupowa J., Szukalski J., *Kaszuby. Leksykon geograficzny*, Gdańsk 2002
18. Labuda G., *Historia Kaszubów w dziejach Pomorza*, t. 1: *Czasy średniowieczne*, Gdańsk 2006
19. Labuda G., *Schlüsselprobleme zur Geschichte der Kaschuben auf Grund der Geschichte Pommerns*, „Polnische Weststudien“, 1989, Bd. 8
20. Labuda G., *The Key Problems of the History of the Kashubs against the Background of Pomeranian History*, „Polish Western Affairs”, 1989, nr 1
21. Latoszek M., *Pomorze – zagadnienia etniczno-regionalne*, Gdańsk 1996
22. Lubaś W., *Kaschubisch*, [w:] *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens*, t. 10: *Lexikon der Sprachen des Europäischen Ostens*, Klagenfurt 2002
23. Majewicz A., *Kashubian choices, Kashubian prospects: a minority language situation in northern Poland*. „International Journal of the Sociology of Language”, t. 120, 1996
1. Manthey F., *O historii Kaszubów. Prawda i świadectwo*, Gdańsk 1997
25. Mordawski J., *Statystyka ludności kaszubskiej. Kaszubi u progu XXI wieku*, Gdańsk 2005
26. *Muzyka Kaszub. Materiały encyklopedyczne*, red. W. Frankowska, Gdańsk 2005
27. Neureiter F., *Geschichte der kaschubischen Literatur*, wyd. 1, München 1978; wyd. 2, München 1991
28. Neureiter F., *Historia literatury kaszubskiej. Próba zarysu*, tłum. M. Boduszyńska-Borowikowa, wstęp T. Bolduan, Gdańsk 1982
29. Obracht-Prondzyński C., *Bibliografia do studiowania kwestii kaszubsko-pomorskich*, Gdańsk 2004
30. Obracht-Prondzyński C., *Kaszubi – między dyskryminacją a regionalną podmiotowością*, Gdańsk 2002
31. Obracht-Prondzyński C., *Ku samorządnemu Pomorzu. Szkice o kształtowaniu się ładu demokratycznego*, Gdańsk 2002
32. Obracht-Prondzyński C., *Pomorski ruch regionalny. Szkic do portretu*, Gdańsk 1999

33. Obracht-Prondzyński C., *Zjednoczeni w idei. Pięćdziesiąt lat działalności Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego (1956-2006)*, Gdańsk 2006
34. Ostrowska R., Trojanowska I., *Bedeker kaszubski*, Gdańsk 1978
35. *Pomorze – mała ojczyzna Kaszubów. (Historia i współczesność). Kaschubisch-pommersche Heimat. (Geschichte und Gegenwart)*, red. J. Borzyszkowski, D. Albrecht, Gdańsk-Lübeck 2000
36. Popowska-Taborska H., *Kaszubszczyzna – zarys dziejów*, Warszawa 1980
37. Seefried-Gulgowski E., *Von einem unbekanntem Volke; Ein Beitrag zur Volkes- und Landeskunde der Kaschubei*, Berlin 1911
38. Stone G., *Cassubian*, [w:] *The Slavonic Languages*, red. B. Comrie, G.G. Corbett, London 1993
39. Synak B., *Kaszubska tożsamość, ciągłość i zmiana. Studium socjologiczne*, Gdańsk 1998
40. Synak B., *Language and Ethnic Identity of the Kashubes*, „Europa Ethnica”, 1993, nr 1-2
41. Synak B., *The Kashubes during the Post-Communist Transformation in Poland*, „Nationalities Papers”, 1997, nr 4
42. Synak B., *The Kashubes in Poland: Ethnicity in Transition*, [w:] *Ethnicity, Nation, Culture*, red. B. Bella, A. Strebling, Hamburg 1999
43. Szultka Z., *Studia nad rodowodem i językiem Kaszubów*, Gdańsk 1992
44. Treder J., *Historia kaszubszczyzny literackiej. Studia*, Gdańsk 2005
45. Treder J., *Polish – Kashubian*. [w:] *Kontaktlinguistik – Contact Linguistics – Linguistique de contact. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, red. H. Goebel, P.H. Nelde, Z. Starý, W. Wölck, Berlin, New York 1997
46. Wicherkiewicz T., *Kashubian in Poland*, [w:] *Lesser-Used Languages in States Applying for EU Membership (Cyprus, Czech Republic, Estonia, Hungary, Poland and Slovenia)*, red. P. Winther, Luxembourg 2001
47. Wicherkiewicz T., *Kashubian*, [w:] *Minderheiten- und Regionalsprachen in Europa*, red. J. Wirrer, Wiesbaden 2000
48. Zieniukowa J., *Kaszubszczyzna*, [w:] *Język polski*, red. S. Gajda, Opole 2001

Wôżné adresë

Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie, Zarząd Główny

80-837 Gdańsk, ul. Straganiarska 20-22

tel. 058 301 27 31

fax 058 346 26 13

e-mail: biuro@kaszubi.pl

www.kaszubi.pl

Instytut Kaszubski

80-837 Gdańsk, ul. Straganiarska 20-22

tel. 058 346 22 31

fax 058 346 23 27

e-mail: instytutkaszubski@wp.pl

www.instytutkaszubski.pl

Kaszubski Uniwersytet Ludowy

83-315 Szymbark, Wieżycza 1

tel. 058 684 38 14

fax 058 684 38 01

e-mail: wiezycza@kfhs.com.pl

www.kfhs.com.pl

Ośrodek Szkoleniowy KUL w Starbieniu

84-210 Choczewo, Starbienio 1

tel. 058 572 43 43

fax 058 572 43 33

e-mail: ecostarb@kfhs.com.pl

Ośrodek Kultury Kaszubsko-Pomorskiej w Gdyni

81-378 Gdynia, Al. Piłsudskiego 18

tel. 058 621 73 25

Redakcja miesięcznika „Pomerania”

80-837 Gdańsk, ul. Straganiarska 20-22

tel. 058 301 90 16, 058 301 27 31

fax 058 346 26 13

e-mail: red.pomerania@wp.pl

Muzeum Zachodnio-Kaszubskie

77-100 Bytów, ul. Zamkowa 2

tel./fax 059 822 26 23

e-mail muzeumbytow@poczta.onet.pl

www.muzeum-bytow.pl

Muzeum Historyczno-Etnograficzne

89-600 Chojnice, ul. Podmurna 13

tel. 052 397 43 92

fax 052 397 43 92

e-mail: mhech@wp.pl

www.muzeum.chojnice.strona.pl

Muzeum Etnograficzne

Oddział Muzeum Narodowego w Gdańsku

80-330 Gdańsk, ul. Cystersów 19

tel. 058 552 41 39

e-mail: etnograf@muzeum.narodowe.gda.pl

www.muzeum.narodowe.gda.pl

Muzeum Miasta Gdyni

81-356 Gdynia, ul. Starowiejska 30 (Domek Abrahama)

tel./fax 058 621 90 73, 058 621 62 18

ul. Chrzanowskiego 14 (Dział Sztuki, Dział Oświatowy, Biblioteka,
Dział Dokumentacji Historii Miasta)

tel. 058 620 47 30

Muzeum Rybołówstwa
Oddział Centralnego Muzeum Morskiego
84-150 Hel, ul. Bulwar Nadmorski 2
tel. 058 675 05 52
fax 058 6750905
www.cmm.pl

Muzeum Kaszubskie im. Franciszka Tredera
83-300 Kartuzy, ul. Kościerska 1
tel. 058 681 14 42
tel./fax. 058 681 03 78
e-mail: muzeum@muzeum-kaszubskie.gda.pl
www.muzeum-kaszubskie.gda.pl

Muzeum w Lęborku
84-300 Lębork, ul. Młynarska 14-15
tel./fax 059 862 24 14
e-mail: biuro@muzeum.lebork.pl
www.muzeum.lebork.pl

Muzeum Ziemi Puckiej
84-100 Puck, Plac Wolności 28
tel./fax 058 673 22 29, 058 673 29 96
e-mail: mzpuck@poczta.onet.pl
www.muzeumpuck.kaszubia.pl

Muzeum Pomorza Środkowego
76-200 Słupsk, ul. Dominikańska 5-9
tel. 059 842 40 81
fax 059 842 65 18
e-mail: muzeum@muzeum.slupsk.pl
www.muzeum.slupsk.pl

Muzeum Piśmiennictwa i Muzyki Kaszubsko-Pomorskiej

84-200 Wejherowo, ul. Zamkowa 2a

tel. 058 672 29 56

fax 058 672 25 66

e-mail: sekretariat@muzeum.wejherowo.pl

www.muzeum.wejherowo.pl

Muzeum Wsi Słowińskiej

Oddział Muzeum Pomorza Środkowego

76-214 Smołdzino, Kluki

tel./fax 059 846 30 20

www.muzeum.slupsk.pl

Zagroda Gburska

Oddział Muzeum Ziemi Puckiej

84-250 Gniewino, Nadole 16

tel. 058 676 76 44

www.muzeumpuck.kaszubia.pl

Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny

83-406 Wąglikowice, Wdzydze Kiszewskie

tel./fax 058 686 11 30, 058 686 12 88

e-mail: muzeum@muzeum-wdzydze.gda.pl

www.muzeum-wdzydze.gda.pl

Muzeum Hymnu Narodowego

83-422 Nowy Barkoczyn, Będomin

tel. 058 687 71 83

fax 058 687 74 24

e-mail: mhn@muzeum.narodowe.gda.pl

www.muzeum.narodowe.gda.pl

Spis rzeczy:

Ùwòdzi wstãpné	5
Kùli je Kaszëbów?	8
Gdze mieszkają Kaszëbi?	11
Kaszëbskò tozsamòsc i złączoné z nią dilematë	13
Spòlczny kontekst fãksnérowaniò kaszëbsczégò jãzëka - pitanié ò pòlitikã jãzëkòwã	16
Ùczba kaszëbiznë	19
Kaszëbskò kùltura - czim je? Czim nie je?	21
Lëteratura kaszëbskò	24
Téater kaszëbsczy	26
Wëdòwnictwò	28
Media i Internet	29
Folklor i kùnszt lëdowi	32
Nòuka	33
Mùzea	36
Kaszëbskò-pòmòrskò rësznota dzys dnia	38
Kaszëbsczy Ùniwersytet Lëdowi	40
Kaszëbi - Kòscół	41
Òbiwatelsczé zaangażowanié Kaszëbów w demokraciczny pòlitice	44
Pòdsëmòwanié	46
Nòwòzniészò bibigrafìò	47
Wòzné adresë	50